

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра педагогічної освіти та соціальної реабілітації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого рівня вищої освіти «магістр»

**«Проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у
зкладах вищої освіти»**

**«Improving the practical training of future English language teachers based
on the competence approach»**

Виконав: здобувача очної форми навчання
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітня програма «Освітні, педагогічні науки»

Краснощок Андрій Вікторович

Керівник: к.пед.наук, доц. Нагорна Н. В. _____

Рецензент: к.пед.наук Фокша А. М. _____

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК №__

Протокол засідання кафедри
педагогічної освіти та соціальної
реабілітації

протокол №__ від _____ 2023 р.

№__ від _____ 2023 р

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою,
ECTS, бали)

Завідувачка кафедри

Голова ЕК

_____ доц. Вейландє Л.В.-В. _____ к.пед.наук, доц. Пенєв В.В.

Одеса 2023

Аннотація

Краснощок А. В. «Проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у закладах вищої освіти»

В кваліфікаційній роботі визначено, що у вивченні феномену дидактичної адаптації кожен із підходів вніс свою частку, і це позначилося на своєрідному баченні природи, функцій та критеріїв успішності адаптації. Автором встановлено, що адаптація розглядається як процес або стан, адекватна продуктивна результативність та співвідношення змін середовища й особистості. Дидактична адаптація розглядається нами як готовність студента першого курсу опанувати різноманіття нових (порівняно зі шкільними) організаційних форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у ЗВО, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу, складної мови наукових текстів і термінології, а також вивчення спеціальних предметів. Визначено складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання. Доведено, що зовнішня складова - дидактична система середньої загальноосвітньої школи, дидактична система ВО. Внутрішня складова - це особистісно мотиваційна сфера та рівень інтелектуального розвитку.

Виокремлено основні чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання. Доведено, що успіх діяльності куратора значно підвищує ефективність керування адаптаційним процесом першокурсників до закладу вищої освіти.

Запропоновано модель організації процесу адаптації студентів першого курсу навчання в ЗВО.

Рекомендовано соціально-психологічний тренінг, який можна застосувати щодо проблеми адаптації студентів першого курсу навчання та програма дидактичної адаптації.

Ключові слова: адаптація, дидактична адаптація, соціальна адаптація, освітні процес.

ABSTRACT

Krasnoshchok A. «Improving the practical training of future English language teachers based on the competence approach»

In the qualification work, it was determined that in the study of the phenomenon of didactic adaptation, each of the approaches contributed its share, and this affected a unique vision of the nature, functions and success criteria of adaptation. The author established that adaptation is considered as a process or state, adequate productive performance and the ratio of changes in the environment and personality. Didactic adaptation is considered by us as the readiness of a first-year student to master a variety of new (compared to school) organizational forms, methods and content of educational and professional activities in higher education institutions, to a significant increase in the volume of educational material, the complex language of scientific texts and terminology, as well as the study of special subjects. The components of the didactic adaptation of students of the first year of study have been determined. It has been proven that the external component is the didactic system of the secondary comprehensive school, the didactic system of the higher education institution. The internal component is a personal motivational sphere and the level of intellectual development. The main factors of successful didactic adaptation are highlighted students of the first year of study. It has been proven that the success of the curator's activity significantly increases the effectiveness of managing the adaptation process of first-year students to a higher education institution.

A model of the organization of the process of adaptation of students of the first year of study at higher education institutions is proposed.

Social-psychological training, which can be applied to the problem of adaptation of first-year students, and a didactic adaptation program are recommended.

Key words: adaptation, didactic adaptation, social adaptation, educational process.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ У ЗВО.	8
1.1. Основні підходи до дослідження проблеми дидактичної адаптації здобувачів у ЗВО.....	8
1.2. Аналіз основних понять дослідження: «Адаптація» і «Дидактична адаптація».....	18
1.3. Складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання.....	21
1.4. Чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів.	24
Висновки до I розділу	35
РОЗДІЛ II. СУЧАСНИЙ СТАН ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ У ЗВО	
2.1 Модель організації процесу адаптації студентів першого року навчання у ЗВО	38
2.2. Компоненти дидактичної адаптації, критерії та показники	49
Висновки до II розділу	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	63

Вступ

Актуальність дослідження. Сучасний етап реорганізації вищої освіти в Україні актуалізує питання підготовки відповідального, ініціативного, кваліфікованого фахівця, здатного до плідної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного вдосконалення.

Постає необхідність розробки організаційно-структурних механізмів діяльності закладу вищої освіти (ЗВО), одним із аспектів якого є проблема ефективного набору абітурієнтів і їх подальшої дидактичної адаптації до особливостей навчання, що забезпечує якісну підготовку спеціалістів.

Процес дидактичної адаптації майбутніх фахівців до умов закладу вищої освіти – важливий етап професійної підготовки.

Прискорення процесів дидактичної адаптації студентів першого курсу навчання у ЗВО до нового для них способу життя й діяльності, дослідження психологічних особливостей, психічних станів, що виникають у навчальній діяльності на початковому етапі навчання, а також виявлення педагогічних і психологічних умов активізації цього процесу є надзвичайно важливими завданнями [2].

Із великої кількості проблем вищої школи особливо виділяється комплекс складних питань, пов'язаних із першим роком навчання, зокрема з дидактичною адаптацією студентів-першокурсників до навчання в ЗВО.

Від успішної адаптації залежать якість навчання й подальше становлення і зростання майбутнього фахівця.

Початок студентського життя – це важливий, відповідальний і важкий етап для кожної молодої людини, оскільки зміна статусу з абітурієнта на студента-медика вимагає обов'язкового засвоєння професійних знань на високому рівні, а також перевіряє здатність пристосовуватись до нових умов навчання в медичному закладі освіти.

Специфіка процесу адаптації студентів ЗВО визначається розбіжностями в організації й методології навчального процесу в середній і вищій школі.

Адаптація студента першого курсу навчання тісно пов'язана з їхніми навчальними успіхами.

Адаптація особистості студента першого курсу навчання є необхідним процесом перетворення індивіда як повноправного, активного члена соціальної групи. Відносна завершеність управління процесом адаптації до професійної діяльності, групи, колективу, праці, відповідність особистості основним вимогам і соціальним очікуванням є основною умовою нормального функціонування особистості студента-першокурсника в сучасному класичному університеті.

Таким чином, проблема організація процесу дидактичної адаптації студента першого курсу вимагає як спеціального теоретичного вивчення цього процесу, так і перевірки системи навчально-виховних заходів, здатної прискорити входження студентів першого курсу до освітнього середовища, звести до мінімуму наслідки дезадаптації.

Актуальність обраної проблеми, її недостатнє теоретичне висвітлення, а також соціальна значущість і зумовили вибір теми дослідження **«Проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у закладах вищої освіти»**.

Об'єкт дослідження: процес адаптації здобувачів першого курсу навчання у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: організація процесом дидактичної адаптації здобувачів першого курсу навчання у закладах вищої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та визначити складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи щодо вивчення проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого курсу у закладах вищої освіти.

2. Розкрити сутність основних понять дослідження: «адаптація», «дидактична адаптація» здобувачів першого курсу у закладах вищої освіти.

3. Виявити складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання.

4. Схарактеризувати модель організації процесу адаптації студентів першого року навчання у ЗВО

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів:

- теоретичні: теоретичний аналіз та узагальнення психологічних, педагогічних праць з проблеми дослідження; аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація й узагальнення особливостей організації процесом дидактичної адаптації здобувачів першого курсу у закладах вищої освіти;

- емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, діагностична бесіда з метою вияву чинників що впливають на процес дидактичної адаптації здобувачів першого курсу у закладах вищої освіти;

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, факультет романо-германської філології та біологічного факультету.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що теоретично обґрунтовано проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого курсу у закладах вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що розроблено соціально-психологічний тренінгу та програму, які можна застосувати під час дидактичної адаптації здобувачів першого курсу навчання.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати, загальні висновки доповідалися, обговорювалися на: 79-ій звітній студентській науковій конференції Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, 24-28 квітня, 2023, Одеса, Україна.

Основні результати дослідження викладено й публікації:

Краснощок А. В. Теоретичні підходи до дослідження проблеми адаптації здобувачів в закладах вищої освіти. *Матеріали до 79-ї звітної*

студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції, «Психологія», «Соціальна робота», «Педагогічні науки» 24-28 квітня 2023 р. Одеса : видавництво «ОНУ», 2023. с. 520-523

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дипломної роботи складає 88 сторінок машинописного тексту, з них 56 сторінок основного тексту. В роботі вміщено 2 таблиці, 3 додатки. У списку використаних джерел представлено 63 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ У ЗВО

1.1. Основні підходи до дослідження проблеми дидактичної адаптації здобувачів у ЗВО

Проблема дидактичної адаптації є міждисциплінарною та займає важливе місце серед досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Нині перед вищою освітою стоїть завдання не тільки організувати навчальну діяльність і забезпечити передачу знань і вмінь від викладача до студента, а й сприяти становленню особистості майбутнього фахівця: допомогти в розвитку й реалізації інтелектуального потенціалу, духовного збагачення, самовдосконалення й професійного зростання.

Сучасний етап реорганізації вищої освіти в Україні актуалізує питання «підготовки відповідального, ініціативного, кваліфікованого фахівця, здатного до плідної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного вдосконалення [52]. Постає необхідність розробки організаційно-структурних механізмів діяльності закладу вищої освіти (ЗВО),

одним із аспектів якого є проблема ефективного набору абітурієнтів і їх подальшої адаптації до особливостей навчання, що забезпечує якісну підготовку спеціалістів [40].

Нині перед вищою освітою стоїть завдання «не тільки організувати навчальну діяльність і забезпечити передачу знань і вмінь від викладача до здобувача, а й сприяти становленню особистості майбутнього фахівця: допомогти в розвитку й реалізації інтелектуального потенціалу, духовного збагачення, самовдосконалення й професійного зростання».

Дослідження «проблеми управління процесом дидактичної адаптації студентів першого року навчання у ЗВО в умовах освітнього середовища потребує, на нашу думку, вирішення наступних задач: по-перше, встановлення сутності процесу адаптації як біологічного, соціального та психологічного феномену; по-друге, аналізу загальних закономірностей дидактичної адаптації студентів у період входження в освітнє середовище та вивчення специфіки перебігу адаптаційних процесів здобувачів першого курсу, зумовлених певним «часом–простором» і вимогами класичного університету».

Аналіз сутності та змісту соціальних, педагогічних і психологічних аспектів управління процесом адаптації студентів першого курсу потребує звернення до соціальної, психологічної та педагогічної літератури. Це «пов'язано з тим, що адаптація охоплює коло явищ від простого акту пристосування живого організму до середовища до дуже складної соціальної та психологічної адаптації людини, яка являє собою процес її взаємодії з навколишнім середовищем». Існує багато визначень адаптації: «від тих, що мають загальний і досить широкий зміст, до тих, які обмежують сутність адаптаційного процесу явищами одного з рівнів».

Так, Г. Балл виділяє два основних підходи до розуміння адаптації: «широкий (пристосування організму в довкіллі); вузький (підкорення індивіда середовищу, що практично від нього не залежить, при цьому середовище трактується як безпосереднє оточення)» [16].

Уваги заслуговує робота Г. Сельє «Записи про адаптаційний синдром», у якій автор ототожнював постійно плинний процес адаптації з поняттям життя» [54].

Згідно з баченням Ф. Меєрсона, «адаптація являє собою процес пристосування організму до навколишнього середовища або до змін, які відбуваються у самому організмі».

На думку В. Асєєва, «зазначену концепцію можна використовувати для визначення наукових підходів до вивчення соціальної адаптації, тому що в процесі індивідуального розвитку людини в неї розкриваються механізми адаптації, що засновані на трансформації соціальних відносин між людьми» .

На рівні соціально-психологічного аналізу «адаптація виступає пристосуванням особистості до нових груп (культурної, професійної, етнічної тощо)» [3].

У сучасній вітчизняній та зарубіжній «соціальній психології проблеми адаптації займають чільне місце серед теоретичних та практичних досліджень» [3].

У багатьох навчальних та навчально-методичних працях з питань загальної, соціальної та етнічної психології також відображено проблему адаптації [3].

Аналогічний підхід розвиває О. Сухарєв, згідно з яким, «процеси адаптації спрямовані на досягнення рухомої рівноваги стану системи завдяки протидії впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що порушують цю рівновагу»[58] .

Деякі дослідники відмічають «біполярний сенс адаптації, її різноманітність залежно від ситуації, наприклад: такі, у яких студенти-першокурсники успішно можуть упоратися зі своїм життям, й такі, в яких вони не здатні вписатися в нове суспільство [3]. Це означає, що адаптація студентів-першокурсників може призвести або не призвести до взаємної відповідності індивідів й середовища, вона може охоплювати не лише

пристосування, але й опір та спроби змінити власне середовище чи змінитися взаємно».

Проведений нами аналіз основних підходів щодо дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників підтверджує, що всі дослідники внесли вагомую частку у вивчення адаптації. Однак у кожному підході спостерігається своєрідне бачення її природи, функцій та критеріїв успішності.

Більшість дослідників вважають, що «адаптація це процес пристосування студентів першого курсу до різних станів освітнього середовища, у ході якого особистість набуває нові якості чи властивості». У цьому підкреслюється активність адаптаційних процесів, що постійно супроводжують життя студента й сприяють його виживанню в різних умовах.

Процес дидактичної адаптації майбутніх фахівців до умов ЗВО – важливий етап професійної підготовки. Прискорення процесів адаптації студентів першого курсу до нового для них способу життя й діяльності, дослідження психологічних особливостей, психічних станів, що виникають у навчальній діяльності на початковому етапі навчання, а також виявлення педагогічних і психологічних умов активізації цього процесу є надзвичайно важливими завданнями.

Із великої кількості проблем ЗВО особливо виділяється комплекс складних питань, пов'язаних із першим роком навчання, зокрема з дидактичною адаптацією студентів-першокурсників до навчання в ЗВО.

Від успішної адаптації залежать якість навчання й подальше становлення і зростання майбутнього випускника. Початок студентського життя – це важливий, відповідальний і важкий етап для кожної молодої людини, оскільки зміна статусу з абітурієнта на студента вимагає обов'язкового засвоєння професійних знань на високому рівні, а також перевіряє здатність пристосовуватись до нових умов навчання в закладі освіти.

Специфіка процесу адаптації студентів ЗВО визначається розбіжностями в організації й методології навчального процесу в середній і вищій школі. Не кожен першокурсник психологічно легко може перейти з однієї системи навчання на іншу. Успішність студентів залежить від того, наскільки розвинуті в них основні компоненти культури навчальної діяльності [42]. Минає чимало часу, перш ніж студент пристосується до нових вимог навчання. Як наслідок – істотна різниця в результатах навчання однієї й тієї ж людини в школі й ЗВО.

Аналіз показників оцінювання студентів попередніх років, що був проведений нами, показав низьку успішність на першому курсі, особливо в першому модулі. Особливості переходу із середньої школи до ЗВО пов'язані не тільки з перебудовами навчального типу діяльності, а й входженням індивіда до нового колективу.

Перший рік навчання студента можна вважати найбільш проблематичним, і саме успішна адаптація допомагає першокурснику в його подальшому розвитку і професійному зростанні.

Дидактична адаптація студентів першого курсу тісно пов'язана з їхніми навчальними успіхами.

Метою дидактичної адаптації є розробка методів організації навчальної діяльності студентів-першокурсників з урахуванням специфіки особливостей пізнавальної діяльності. Приблизно третина студентів-першокурсників не вміє раціонально планувати й використовувати навчальний і вільний час, працювати систематично, їм бракує ініціативи до самоосвіти й самовиховання. Крім того, студенти не завжди можуть виділити головне в навчальному матеріалі, осмислити його, критично сприйняти й узагальнити, проаналізувати й зіставити інформацію, зробити висновки, зафіксувати прочитане у вигляді розширеного плану, тез, конспекту [42]. Саме на викладачів, які працюють на початкових курсах (викладачі фундаментальних, гуманітарних і загальних дисциплін), лягає відповідальність за вирішення питань дидактичної адаптації студентів. Але ця проблема досить часто

випадає з поля зору викладачів, які зазвичай зосереджують увагу на викладанні теоретичного матеріалу чи його практичного застосування, й поза увагою залишаються поради щодо конспектування, роботи з навчальною й науковою літературою, організації самостійної роботи в процесі підготовки до занять.

З метою прискорення адаптації першокурсників до навчання у ЗВО викладачі мають оптимізувати освітній процес у напрямі педагогічної взаємодії зі студентами й забезпечення таких психолого-педагогічних умов, які створять єдиний психологічний простір для успішного досягнення остаточного результату навчання.

Аналізуючи *проблеми адаптації* до навчання, слід зазначити, що відповідно до навчальних планів і програм передбачається аудиторна робота на заняттях (лекції, практичні, лабораторні й семінарські заняття) і самостійна позааудиторна робота студентів, тобто опанування навчальних матеріалів, користуючись навчально-методичними й науковими джерелами інформації, працюючи в бібліотеках, з Інтернетом та іншими засобами.

Організація навчання у ЗВО має суттєві відмінності від навчального процесу у школі, його методів та засобів.

Головними труднощами дидактичної адаптації є «зростання обсягу та складності навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час та інше. Від першокурсника вимагається перехід до нового режиму, який потребує високої відданості та самоорганізації на тлі значного обмеження контрольних та стимулюючих зовнішніх чинників та значного збільшення об'єму самостійної навчальної роботи».

Між діяльністю учнів в умовах ЗВО та школи існують значні кількісні та якісні відмінності. Л.Ф. Бенедиктова вказує на «збільшення інтенсивності розумової роботи, великий обсяг засвоєваних знань, динамічність змін у розкладі занять. Кількісні відмінності, що виникають, не обмежені тільки різкими змінами кола дисциплін, що вивчаються, але й характеризуються

появою профілюючих предметів, з якими студент пов'язує свою особисту перспективу» [19].

Виникнення дидактичних труднощів пов'язують, насамперед, з відмінністю між шкільною та вузівською формами та методами організації навчального процесу, виховної та наукової роботи. Новизна у ситуації навчання та пов'язані з нею труднощі створюють свого роду дидактичний бар'єр, який треба подолати.

Деякі автори вказують на *дидактичний бар'єр*, «як на чинник, що негативно впливає на успішність студентів першого курсу. Такий дидактичний бар'єр, – відзначає О.І. Новодворкіс, – складає нові умови роботи, які є відмінними від умов, до яких учні звикли у середній школі. З перших днів свого перебування у ЗВО студент стикається з новою структурою навчального закладу... з новою системою навчання, новою методикою та новими вимогами... Труднощі дидактичного порядку, з якими студент стикається на першому курсі, належать, у першу чергу, до розриву між методами навчання в середній та вищій школах. Проявляється відсутність у студентів навичок самостійної ритмічної роботи» [19]. Дидактичний аспект відіграє важливу роль у процесі адаптації першокурсника до нових умов навчання у ЗВО, навчання є основою діяльності студента, а успішність в навчанні – одним із головних критеріїв його адаптованості.

Студенти перших курсів, набуваючи статусу самостійності, залишаються у своїй більшості за віком, психологією, розвитком, світоглядом і життєвим досвідом близькими до учнів старших класів середньої школи.

Тому навчально-виховна робота на першому курсі має проводитися з урахуванням вікових особливостей студентів, рівня їхньої підготовки, а також специфіки ЗВО або факультету.

Перехід від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять нерідко відбувається досить боляче, а часто і з великими

ускладненнями. Не всі студенти справляються із подоланням цих труднощів та швидко перебудовують звичні форми навчальної роботи.

Однак недостатня психологічна та практична підготовленість багатьох випускників середньої школи до вузівських форм і методів навчання призводить не тільки до їхньої неуспішності. Невміння студентів самостійно перебудувати засоби навчально пізнавальної діяльності відповідно до нових умов навчання викликає у них почуття розгубленості, незадоволення та веде до негативного ставлення до навчання в цілому.

«У деяких студентів першого курсу, – відзначає А.М. Колесова, – процес адаптації до нових умов та вимог й розробка оптимальних моделей успішної навчальної діяльності у ЗВО протікає дуже повільно й боляче і, таким чином, створюються умови для згасання звички відповідального ставлення до навчання, що виробилася у школі»[17].

Крім того, труднощі пристосування до нових форм навчання значно знижують розумову працездатність студентів. «Психологічна невідповідність до вузівських форм навчання, – зазначає В.П. Кондратова, – може сприяти поступовому накопиченню розумової, психологічної втоми, що негативно відбивається на загальному самопочутті студента, послаблює його увагу, пам'ять, мислення, волю, без оптимального стану яких не можлива успішна навчальна діяльність»[17].

Перед викладачами, які здійснюють навчальний процес зі студентами першого курсу, стоїть завдання з перших днів перебування студентів у ЗВО формувати в них культуру навчальної праці.

Важливо, щоб студент своєчасно усвідомив вимоги до опрацювання навчальної й наукової літератури (мова йде і про друковані підручники й посібники, і про матеріали з Інтернету), організації самостійної роботи, ознайомився з раціональними прийомами її виконання.

Він має усвідомити роль і місце самоосвіти й самовиховання в становленні особистості майбутнього фахівця, правильно організувати режим дня, розподілити бюджет свого часу.

Самостійна робота студентів (СРС) може розглядатися як особливий процес організації їхньої навчальної пізнавальної діяльності, одна з основних форм навчання, метод і засіб навчання.

Успішність дидактичної адаптації базується на перебудові системи звичок і здатності до самостійного навчання, що з часом визначає рівень досягнень студента і сприяє його професійному розвитку.

Узагальнюючи проблеми дидактичної адаптації студентів першого курсу, слід зазначити, що важливим є психолого-педагогічний аспект визначення шляхів, які спрямовані на допомогу в подоланні складних бар'єрів у навчанні на цьому етапі.

Організація й методичне забезпечення навчальної діяльності підвищують активність студентів у здобутті якісних знань, умінь і навичок.

Для подолання труднощів адаптації, з якими стикаються студенти на початковому етапі навчання, зростає необхідність у забезпеченні консультативної, організаційно-виховної, навчально-методичної, соціально-психологічної допомоги, яку мають надавати першокурсникам викладачі кафедр, куратори академічних груп, психолог і працівники деканатів закладу вищої освіти.

Організація процесу саморозвитку здобувачів - чинник успішної дидактичної адаптації першокурсників до умов навчання у вищому освітньому закладі.

Вступ до ЗВО є подією, яка може різко змінити обставини життя особистості й викликати дезадаптацію.

Життєдіяльність студента є радикально відмінною від учнівської; іншою є як соціальна, так і міжособистісна ситуація; його соціальна позиція і роль вимагає збільшення дій щодо самоконтролю і більшої самовіддачі.

Отже, ми можемо підсумувати, що головними проблемами дидактичної адаптації є:

- зростання обсягу та складності навчального матеріалу;
- збільшення питомої ваги самостійної роботи;

- невміння працювати самостійно;
- невміння планувати та розподіляти свій час.
- перехід до нового режиму під час навчання;
- високий рівень самоорганізації;
- збільшення об'єму самостійної навчальної діяльності

Опрацювання науково-теоретичних джерел (Н. Грабко, А. Марчук, Н. Мачинська, І. Микитюк, А. Шульга), а також аналіз власного досвіду дає змогу «інтегрувати труднощі дидактичної адаптації студентів у чотири групи«»:

- *організаційно-навчальні труднощі*, «переважно пов'язані з відсутністю умінь виконувати навчально-професійну діяльність у нових дидактичних умовах та необхідністю опанування новими формами і методами учіння, контролю його результатів, самоорганізації у пошуку інформації та у підготовці навчальних завдань»;

- *пізнавальні труднощі*, «спричинені необхідністю вдосконалення наявних або вироблення нових способів опрацювання великих обсягів навчального матеріалу (сприйняття, осмислення (передусім аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, класифікації тощо), запам'ятовування і пригадування інформації) та оперування абстрактними формами його відображення у вигляді теорій, концепцій, напрямів, принципів, моделей, схем тощо»;

- *орієнтаційні труднощі*, «зумовлені невизначеністю цінностей, мотивів, ідеалів, цілей навчання у вищій школі, професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності»;

- *особистісні труднощі*, «що виникають внаслідок недостатньої готовності до прийняття ролі суб'єкта освітнього процесу, усвідомлення, застосування та розвитку особистісних потенціалів у ході здобуття вищої освіти».

Варто також згадати й про специфічні труднощі, які нерідко виникають у процесі дидактичної адаптації майбутніх вихователів – «вони виникають, з одного боку, у зв'язку з необхідністю засвоєння складного матеріалу психолого-педагогічних курсів, а з іншого – внаслідок невідповідності між очікуваннями щодо невідкладного ознайомлення з діяльністю вихователя та змістом навчання, який охоплює систему теоретичних дисциплін».

1.2. Аналіз основних понять дослідження: «Адаптація» і «Дидактична адаптація».

Розгляд і вивчення проблеми педагогічної адаптації студента першого курсу до умов навчання у ЗВО передбачає насамперед конкретизацію самого поняття адаптації та дидактична адаптація.

Розуміння і тлумачення явища адаптації до ситуації навчання у класичному університеті може бути різним.

Головною ознакою поняття «адаптація» є ознака пристосування, яка проявляється у взаємодії організму й середовища. Така пристосувальна активність, відтворюючи особливості оточення, призводить до певних змін у самому суб'єкті активності. У цілому, «адаптивні процеси є запорукою стабільності життєвих процесів за рахунок усунення неузгодженості із середовищем».

Узагальнене визначення поняття адаптації як особливої форми відображення містить таку головну ознаку, як, встановлення динамічної рівноваги між системами впливу зовнішнього й внутрішнього середовища».

С. Самигін зазначає, що «адаптація студентів до навчального процесу закінчується в кінці 2-го на початок 3-го навчального семестру. Студенти зіштовхуються з труднощами, обумовленими психологічною невідповідністю до освоєння обраної професії, що негативно позначається на ході процесу адаптації».

Розрізняють *три форми адаптації* студентів першого курсу до умов класичного університету:

1. *Формальна адаптація* – «стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань»;

2. *Суспільна адаптація* – «це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням в цілому» ;

3. *Дидактична адаптація* – «стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі.

«Соціально-психологічна адаптація особистості в групі чи колективі забезпечується завдяки функціонуванню певної системи механізмів: рефлексії, емпатії, прийому соціального зворотного зв'язку тощо». «Соціальна адаптація - процес і результат активного пристосування індивіда до групи, до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються чи вже змінилися».

Показниками успішної «соціальної адаптації» виступає високий соціальний статус студента першого курсу в певному середовищі, його психологічне задоволення цим середовищем і його найбільш важливими елементами, зокрема, задоволення роботою, її організацією, умовами і змістом тощо» .

Показниками низької соціальної адаптації є переміщення суб'єкта в інше соціальне середовище, відхилення у поведінці.

«Успішність соціальної адаптації залежить від характеристики середовища і суб'єкта. Більшість дослідників стверджують, що адаптацію можна розглядати як складову соціалізації і як її механізм» .

Отже, «соціалізація постає як єдність адаптації та активності особистості: засвоєння норм і цінностей соціального середовища відбувається у взаємозалежності і взаємозв'язку з активністю студента-першокурсника».

Успішність навчання студента першого курсу, на нашу думку, багато в чому, визначається швидкістю і ефективністю їх адаптації. Поліаспектність адаптації як соціально-біологічного феномена позначилася і на розкритті проблеми дидактичної адаптації.

Під час дослідження *дидактичної адаптації*, ми виходили з розуміння її як структурного елемента загального адаптаційного процесу, що зумовлюється специфікою пристосування студентів до складових дидактичної системи закладу вищої освіти і залежить від особливостей фахової підготовки.

Ми додержуємось думки О.Б. Плотнікової, за визначенням якої: «Дидактична адаптація першокурсника є складний динамічний процес входження студента в новий освітньо-дидактичний простір вищого навчального закладу, який зумовлюється як загальними особливостями вузівського навчання, так і специфікою вивчення певної навчальної дисципліни» [43].

Подібне бачення цього процесу демонструють ряд вчених, вони дають більш широке означення, дидактична адаптація – це цілеспрямований процес узгодженої взаємодії суб'єктів навчання з урахуванням їхніх можливостей і дидактичного середовища, що регулюється за допомогою спеціальних дидактичних засобів і методів окремих дидактик.

При цьому під дидактичним середовищем вони розуміють «сукупність умов існування і розвитку суб'єктів освіти, що включають цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання».

Аналізуючи проблеми становлення студентів серед ряду аспектів адаптації першокурсників, виділяємо дидактичний, який характеризуємо як оволодіння формами і методами навчання у ЗВО, вміннями й навичками самостійної розумової праці, вироблення навичок самоосвіти і самоконтролю.

З погляду українських дослідників І.Ляхової та О.Учителя «дидактичну адаптацію розуміють як пристосування студентів до нової для них системи навчання».

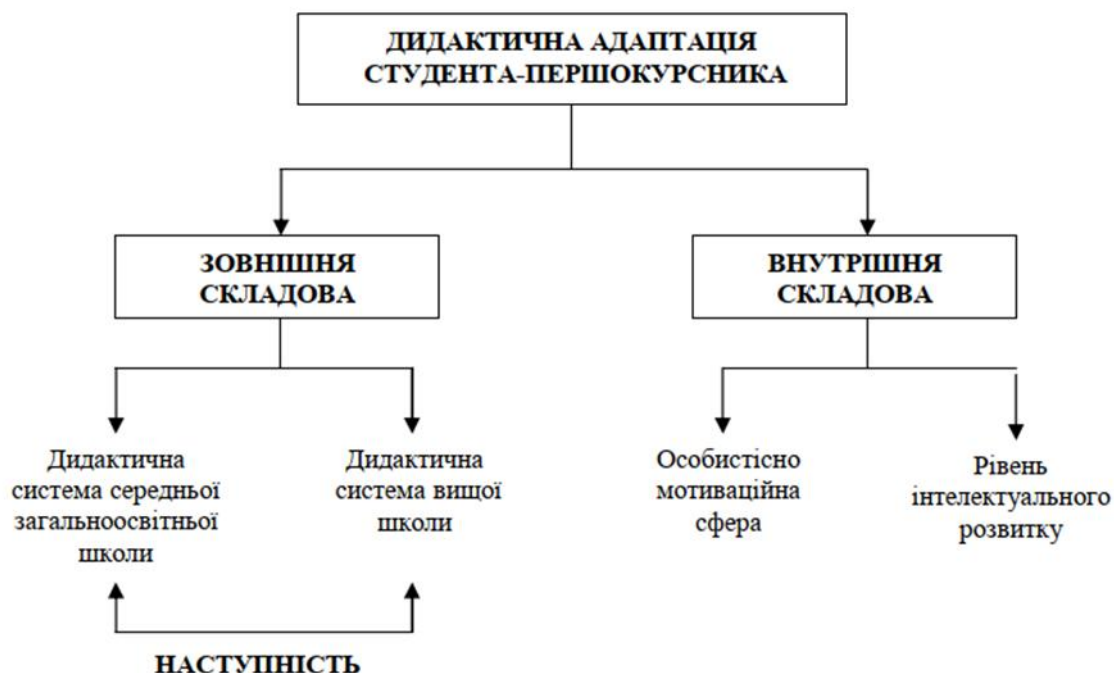
Аналізуючи дослідників ми дійшли висновків, що *«дидактична адаптація»* – це готовність студента першого курсу опанувати різноманіття нових (порівняно зі шкільними) організаційних форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у ЗВО, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу, складної мови наукових текстів і термінології, а також вивчення спеціальних предметів.

«Дидактична адаптація» – це комплексний динамічний процес, який характеризується психологічними, соціальними і дидактичними аспектами та набуває особливого значення в початковий період навчання в ЗВО».

Адаптація для студента першого курсу – «це пристосування до нових форм, методів і технологій навчальної діяльності, збільшення обсягу інформації, великої кількості нових навчальних дисциплін, до нових форм контролю й критеріїв оцінювання, особливостей спілкування й навчальних вимог у системі «викладач-студент», психологічних взаємовідносин у академічній групі в системі «студент-студент».

1.3.Складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання

Дидактична адаптація студента-першокурсника здійснюється через взаємний вплив між власними внутрішніми і зовнішніми складовими (зобр. 1.)

Зобр.1. Складові дидактичної адаптації студента-першокурсника

Характеризуючи «складові дидактичної адаптації студента першого курсу під час навчання в ЗВО, слід відзначити, що зовнішню складову визначають компоненти дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи і наявна (реалізована) наступність між ними».

«Дидактична адаптація студентів першого курсу, пов'язана з подоланням стереотипів навчання в школі за класно-урочною системою і пристосуванням до нових вимог навчання в університеті, а саме, за кредитно-модульною системою».

Здійснене дослідження доводить, що «принцип наступності може бути дієвим і важливим засобом усунення невідповідності між загальноосвітнім характером підготовки в середній школі й спеціальними завданнями»[35].

Зокрема, «за умов розробки та забезпечення наступності як системоутворювального чинника всіх елементів відповідних дидактичних категорій середньої та вищої школи» [35].

До внутрішньої складової слід віднести «самоусвідомлення і саморозвиток особистості, що відбуваються під час навчання в ЗВО, й обумовлюються її мотивацією та рівнем розвитку інтелекту».

На нашу думку, «теорія інтелектуального розвитку Ж.Піаже досить глибоко пояснює навчальні адаптивні процеси, які переживають студенти в початковий період навчання в ЗВО».

Тобто, «коли змінюється зовнішні умови, а саме: цілі, зміст і організація навчально-виховного процесу». За цією теорією, найбільш досконалою з психічних адаптації вважається інтелект, що є найнеобхіднішим і найефективнішим засобом взаємодії суб'єкта з оточуючим світом, яка не обмежується безпосередніми та одномоментними контактами для досягнення завчасно визначених і стійких відносин.

Отже, «інтелект є визначеною формою когнітивного аспекту поведінки, функціональне призначення якого розуміється як структурування відносин між середовищем і організмом». Тобто, «це особлива форма взаємодії між суб'єктами та об'єктами, специфічна діяльність, яка є похідною від зовнішньої предметної діяльності та являє собою сукупність операцій, скоординованих між собою, що утворюють зворотні, стійкі та одночасно рухливі цілісні структури.

Ми аналізували здобувачів першого курсу. По відношенню до освітнього процесу у ЗВО, психологічний аспект дидактичної адаптації студента можна розуміти, як рівновагу між асиміляцією, тобто прийняттям нових змінених умов навчання до існуючого навчального досвіду вчорашнього учня та акомодациєю, тобто пристосуванням цього досвіду до освітнього процесу в ЗВО.

Доведено, що чим краще будуть здійснюватися процеси асиміляції та акомодациї, тим швидше студент першого курсу адаптується до нової системи навчання.

Поєднання поняття інтелекту й поняття адаптації в одному терміні «інтелектуальної адаптації» вказує О.Б.Плотнікова,

О.І.Суїменко «розуміє інтелектуальну адаптацію як процес формування в студента нового стилю пізнавально-репродуктивного мислення, яке зумовлюється фактором новизни і складності предметів, що вивчаються». На

її думку, «саме таку адаптацію слід вважати найскладнішою і найтривалішою»[36].

Таким чином, О.І.Суїменко вважає, що «ефективне навчання студента першого курсу можливе лише за умов наявності в нього організованої системи знань. Тобто нові знання, які отримує студент під час навчання в університеті, включаються в існуючу когнітивну систему»[36].

«На підтвердження відносин між адаптацією та інтелектом слід навести визначення інтелекту в Українському педагогічному словнику: «...розумові здібності людини; здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід» [16].

Можна припустити, що «здатність свідомо адаптуватися до умов, що змінюються через інтелектуальну діяльність і є тією ознакою, що відрізняє інтелект людини, від «штучного» інтелекту.

1.4.Чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів.

Важливим психологічним чинником «успішної адаптації студента до обставин навчання у вищому закладі освіти є саморозвиток. Він відбувається через вибір самоусвідомленим «Я» студента нових смислів і породженням на їх основі наднормативних і надситуативних діяльностей».

В різних «психологічних теоріях автори по-різному розглядають граничні смисли саморозвитку». Так, А. Адлер вбачав «мету саморозвитку в самоствердженні особистості», для Ш. Бюллер «саморозвиток – це гармонізація особистості, узгодженість її внутрішнього світу. К.Роджерс вбачав саморозвиток в русі до повного знання себе і свого внутрішнього досвіду». В.Франкл стверджує, що «саморозвиток – це реалізація життєвих смислів та сенсу життя».

Особистість по-різному ставиться до проблеми керуванням саморозвитком: «від наполягання на власній непричетності щодо подій власного життя до прийняття повної відповідальності за мету свого розвитку». На думку М. Й. Боришевського, «психологічні механізми саморозвитку найтісніше пов'язані із самосвідомістю особистості. Ця думка перегукується з поглядами С. Д. Максименка, який розглядає самосвідомість як важливий чинник у формуванні особистості, що проходить шляхом самоспостереження, самооцінки та самоаналізу.

Підсумуючи вищевикладене ми можемо виокремити основні чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у діаді «викладач - студент» такі як:

- моральна зрілість викладача;
- професійна наукова ерудиція;
- психолого-педагогічна підготовка;
- результативність педагогічного впливу;
- аутентичність професійної поведінки (природність прояву педагогом професійно важливих якостей, які потрібно засвоїти студентам);
- уміння здійснювати особистісно-орієнтований підхід.
- формувати в них культуру навчальної праці;
- усвідомлення вимог до опрацювання навчальної й наукової літератури;
- організації самостійної роботи, ознайомлення з раціональними прийомами її виконання;
- усвідомлення ролі і місце самоосвіти й самовиховання;
- правильно організований режим дня, розподілення бюджету свого часу;
- психолого-педагогічний аспект визначення шляхів, які спрямовані на допомогу в подоланні складних бар'єрів у навчанні;

- правильна організація й методичне забезпечення навчальної діяльності підвищують активність студентів у здобутті якісних знань, умінь і навичок;

- забезпеченні консультативної, організаційно-виховної, навчально-методичної, соціально-психологічної допомоги, яку мають надавати першокурсникам викладачі кафедр, куратори академічних груп, психолог і працівники деканатів закладу вищої освіти;

- важливим психологічним чинником успішної адаптації студента до обставин навчання у вищому закладі освіти є саморозвиток.

Ці фактори лежать і в основі успішної дидактичної адаптації студентів першого курсу, роблять студентів психологічно готовими до прояву резервних якостей у проблемних ситуаціях, підвищують ефективність їхнього спілкування, сприяють реалізації індивідуально-цінних якостей.

Роль куратора під час під час дидактичної адаптації здобувачів

Діяльність куратора - «це управлінська ланка, що взаємодіє з іншими у системі позааудиторної виховної роботи й забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи». Результатом діяльності куратора є набуття студентською молоддю соціального досвіду поведінки, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій і розвиток індивідуальних якостей особистості.

Куратор у вищому навчальному закладі – «це викладач-вихователь, який не тільки спостерігає за навчанням студентів, але й активно залучає їх до освітньо-виховного процесу, використовуючи систему взаємин, засновану на співробітництві й партнерстві».

Одне з головних завдань куратора – «допомогти студентам першого курсу швидко й безболісно адаптуватися до студентського життя, навчитися орієнтуватися у своїх правах і обов'язках, ознайомитися з організацією навчального й позанавчального процесу у ЗВО, згуртувати колектив і створити сприятливий мікроклімат у групі. Куратор поєднує в собі кілька соціальних ролей, він – організатор, соціолог, тренер, гід, режисер».

Куратор знайомить першокурсників з місцем їхнього навчання, проживання, з містом, знайомить із традиціями факультету й університету в цілому. У його задачі входить «діагностування й виявлення тих або інших труднощів студентської адаптації, він надає допомогу групі в період підготовки до заходів, як організатор і постановник, створює умови для формування здорового мікроклімату в колективі».

Входження студентської молоді у «систему університетського навчання, надбання ними нового соціального статусу жадають від молодих людей виробітку нових способів поведінки». Це часто може бути причиною психологічної перенапруги. Саме на першому курсі формується ставлення молодих людей до навчання, майбутньої професії, триває «активний пошук себе». Часто навіть шкільні відмінники на першому курсі не відразу набувають впевненості у своїх силах. Перша невдача багатьох призводить до розчарування, втраті перспективи, відчуження, пасивності. Цього не повинні допускати куратори, їхня задача – зрозуміти, підтримати й допомогти студенту успішно пройти соціальну та дидактичну адаптацію.

Особлива роль в адаптації й у розвитку професійних якостей особистості студента належить викладачеві взагалі і насамперед кураторові.

Університетське середовище може бути «чинником успішної дидактичної адаптації студентів-першого курсу лише за умови взаємоповаги, довіри, об'єктивності, віри в розвиваючі можливості студентів».

Відносини в діаді «викладач - студент» виступають необхідною умовою психологічного супроводження успішної дидактичної адаптації студентів першого курсу.

«Загальноприйнятим є допущення, що адаптаційний процес не обмежується першим курсом». Але протягом цього періоду найбільш інтенсивне відбувається формування адаптованості як особистісної якості, спрямованої на вироблення нових засобів з оволодіння змістом навчальної діяльності, нових форм відносин і спілкування.

«Дидактична адаптація першокурсників стає найважливішою формою розвитку особистості студента як майбутнього фахівця». Цей процес «обмежений за часом, інтенсивний за темпом, коли у відносно обмежений проміжок часу виникає необхідність активно усунути або, навпаки, засвоїти новий соціальний зміст». Адаптований студент пристосований до повноцінного розвитку свого особистісного, фізичного, інтелектуального й іншого потенціалів у іншому для нього осередку.

Таким чином, можна виявити деякі аспекти діяльності й спілкування педагога, необхідні для процесу психологічного супроводження адаптації першокурсників. Це соціально-психологічний аспект – уміння викладача працювати з колективом; індивідуально-психологічний – мобілізація особистості для розв'язання необхідних питань і проблем; дидактико-психологічний – діяльність для рішення педагогічних завдань у процесі навчання й виховання. Всі ці аспекти взаємозалежні в діяльності й системі відносин викладача.

У ході психологічного супроводження між суб'єктами, на думку ряду дослідників, встановлюються рівно партнерське навчальне співробітництво, близькі відносини, що дозволяє педагогові активно впливати на особистість учня, створюється атмосфера взаємної довіри й «живої» участі.

Спільним для багатьох дослідників є те, що в психологічному супроводі ведуча роль належить педагогові, діяльність якого побудована на особистісно орієнтованому підході, центрованому на студенті. Тільки тоді створюються передумови суб'єкт суб'єктних відносин, що дозволяють прогнозувати, вносити зміни в процес розвитку особистості й спілкування.

Сучасні вимоги до навчально-виховної роботи мають потребу в посиленні педагогічних досліджень у цій сфері з метою розробки ефективних практичних методик адаптації студентів.

Ставши студентом ЗВО, першокурсники здебільшого відчують радість, емоційний підйом, у них зростає власна самооцінка тощо. Але

значна їх частина вже через кілька місяців (тижнів) починає почувати певний дискомфорт, основною причиною якого є труднощі адаптації в умовах ЗВО.

Процес дидактичної адаптації до навчання у ЗВО – досить складне й багатоаспектне явище. Прискорення процесів адаптації першокурсників до нового для них способу життя й діяльності, дослідження психологічних особливостей, психічних станів, які виникають у навчальній діяльності на початку навчання у вищій школі, а також виявлення педагогічних і психологічних умов активізації цього процесу є надзвичайно важливими задачами.

Успіх діяльності куратора 1 курсу багато в чому залежить від «чіткого осмислення й визначення основних напрямків, від оптимального вибору форм і методів виховання, що значно підвищує ефективність керування адаптаційним процесом першокурсників до навчального закладу».

Основними напрямками комплексної системи організаційно-педагогічних заходів, які дозволяють кураторові оптимізувати роботу й швидше досягти необхідних результатів, є: «проведення роботи щодо ознайомлення студентів з особливостями навчально-виховного процесу у ЗВО, професійного орієнтування; знайомство куратора із соціально-демографічними характеристиками студентів, вивчення рис характеру, рівня знань і суспільної активності; вивчення системи міжособистісних відносин, що формуються; розвиток у першокурсників організаторських умінь і звичок; надання допомоги в науковій організації роботи студентів; надання допомоги студентам в організації самовиховання».

Основними завданнями куратора на початковому етапі формування професійних інтересів є: виявлення в студентів мотивів вступу до певного навчального закладу, міри розуміння специфіки й характеру обраної професії; визначення міри свідомості вибору навчального закладу й професії, діагностика даних, які можуть і повинні бути розвинені в процесі підготовки майбутніх фахівців. Кураторові необхідно особливу увагу приділяти активному знайомству студентів з вимогами, які пред'являються професією

до особистості фахівця. Також необхідно розвивати пізнавальний інтерес до наукових і професійних вимог через організацію позанавчальної діяльності студентів – основної форми роботи куратора [35].

Важливим аспектом в становленні особистості студента - першокурсника грає професійно-моральна культура майбутніх фахівців, структура якої включає в себе:

- *рівень професійних і етичних знань*, ступінь їх осмислення, глибину переконань;
- *моральні почуття*, що характеризують відношення до професійної діяльності (честь, гордість, гідність, самовизначення);
- *наявність навичок і умінь реалізації моральних норм діяльності* (Професіоналізм, майстерність, морально-ділові якості); - ділову культуру і діловий етикет. Безумовно, що професійно-моральна культура не з'являється сама по собі, її необхідно виховувати, впроваджувати в свідомість молоді. І в цьому процесі провідну роль відіграє куратор групи - бо це перша людина, викладач і старший товариш, з якими стикаються колишні абітурієнти, стали студентами першого курсу. Від того, наскільки куратор сам по собі особистість, від того, наскільки серйозно він ставиться до своєї додаткового навантаження, залежить формування професійно-моральної культури студентів.

Діяльність куратора повинна спиратися, на ряд принципів:

1. *Поважай.* «Основний принцип міжособистісного спілкування, заснований на сприйнятті будь-якого навіть самого недбайливого або недисциплінованого студента як самостійної і сформувалася особистості». Критика дій студентів повинна бути аргументованою; не можна і неприпустимо принижувати їх гідність; терпіння, такт і бажання допомогти повинні стояти на першому місці.

2. *Навчай.* «Цей принцип включає в себе наступне: Інформування студентів про практичні сторони життя в діяльності філії: про розташування корпусів і систему взаємозв'язку між ними, індексації навчальних аудиторій,

про службах, які є в філії, і про те, в яких випадках до них можна і потрібно звертатися, про структуру факультету і про його керівництво».

3. *Довіряй, але перевіряй.* «Студент вищої школи відрізняється від школяра ширшими рамками свободи». Куратор не зобов'язаний виконувати «поліцейські» функції, але довіряючи студентам в питаннях організації їх власного робочого часу, наставник, перш за все, повинен довести досвідомості кожного поняття «Дисципліна». Зрозуміло, що досягається це досить жорстким контролем.

4. *Формуй.* «Цей принцип роботи куратора має довготривалий, стратегічний характер». Куратор виступає тут активним чинником впливу на студента першого курсу: «на базі зміни особистості необхідно підказати, над чим конкретно треба працювати студенту, щоб він став повноцінним фахівцем; постаратися згладити негативні сторони прояву деяких рис характеру; зорієнтувати студента на досягнення реальних цілей; навчити їх реально оцінювати свій потенціал».

Дієвим засобом формування професійно-моральної культури є «робота куратора по спонуканню участі студентів у позанавчальній роботі в будь-якому її напрямку». Постійна, систематична зайнятість в різних формах позанавчальної роботи дозволяє виробити деякі професійні якості майбутніх фахівців, що відповідають новому рівню вимог культури:

- проведення будь-якого позанавчального заходу вимагає чіткості, розробленості, вміння проявити ініціативу, приймати рішення;
- виникнення альтернативних пропозицій, їх обговорення, пошук найбільш прийняттого варіанту неминує викликає суперечки, протистояння думок - звідси необхідність вироблення навичок вирішення конфліктних ситуацій, уміння знаходити компроміс, аргументувати свою точку зору;
- позанавчальна робота вимагає від студентів високої особистісної організованості, вміння розподіляти свій час таким чином, щоб отримати задоволення від проведення заходів з найменшими втратами, не знижуючи якості навчання;

- вироблення концепції позанавчального заходу, розробка плану його реалізації, методів і способів проведення заходу значною мірою привчає до творчого відношенню до дорученої справи. Момент творчості не тільки має самостійне значення, але і розвиває особистість, служить стимулом активної діяльності;

- реалізація будь-якого заходу з позанавчальної роботи розвиває організаторські здібності: від вміння знайти необхідних людей, створити умови для їх злагодженої роботи. Крім того, аналіз помилок і упущень, зроблених під час підготовки і проведення заходів, дає необхідний досвід об'єктивного відношення до оцінки результатів своєї діяльності;

- підготовка і проведення позанавчальних заходів, що входять в план позанавчальної роботи, змушує студентів виробляти в собі такі якості, як обов'язковість, відповідальність, дисциплінованість: успіх будь-якої справи залежить від чіткого взаємозв'язку і взаємозалежності учасників заходу, від того, наскільки вони можуть сподіватися один на одного;

- сумісна творча робота, розвиває в учасниках дух колективізму (корпоративності), здорового і позитивного патріотизму, які засновані на об'єктивній оцінці їх діяльності з боку оточуючих. Почуття ліктя, єдності з товаришами приносить глибоке моральне задоволення. Крім того, заслужена і обґрунтована гордість за результати своєї праці і праці своїх товаришів значно позначається на почутті власної гідності є важливим фактором для самоствердження особистості.

Вищесказане не означає, що деякі з професійних якостей, зазначених вище, виробляються тільки за участю студентів у позанавчальній роботі. Звичайно, немає - в навчальному процесі ці риси фахівців теж розвиваються.

Однак слід визнати, що ефективність придбання будь-яких навичок залежить від форми: активної або пасивної. А в цьому сенсі не навчальна робота - форма активна і, отже, результативна. Ідеальний варіант, коли куратор не тільки стимулює участь у позанавчальній роботі, але і проявляє дійсний інтерес до її результатів, більш того сам бере участь в цій роботі.

Ще один важливий напрямок діяльності куратора - залучення студентів в художню творчість. Це дозволяє розкривати особистості студентів, розкріпає його, дозволяє купувати ті необхідні якості особистості, які потім будуть виявлятися в практичній діяльності ісприяти кар'єрному і професійному зростанню: «Уміння проявити себе»: вибір сфери творчості, улюбленого заняття, хобі табажання отримати суспільну оцінку свого вибору, перш за все, змушує молодих людей визначати свої можливості і здібності, вчить критично ставитися до себе, об'єктивно виявляти свої «плюси» і «мінуси». без реальної участі в громадських навик «проявити себе» не дає про себе знати. Крім того, часто студенти навіть не націлені на виявлення всіх своїх здібностей.

Уміння подати себе» (заявити про себе): найчастіше це вміння виробляється методом проб і помилок, коли особистість визначає ту лінію поведінки, яка найкращим способом відповідає їй, адекватно висловлюючи прагнення. Необхідномати на увазі, що бажання заявити про себе, звернути на себе увагу оточуючих - активний початок діяльності і важливий мотиватор: адже пасивне очікування (тебе самі замінять) непродуктивно. Крім того, це вміння «подати себе» вчить уважно ставитися до партнерів (іншим людям), визначати відповідну реакцію на конкретні дії. Уважне і шанобливе ставлення до інших - важливий момент соціально-активної поведінки.

Без сумніву, вироблення умінь «подати себе» і «проявити себе», вимагає, в свою чергу, вмілого керівництва з боку старшого покоління: роль куратора зводиться не тільки до стимулювання художньої творчості, а й до критичній оцінці проявів цієї творчості не тільки з боку «старшого покоління», а й з боку однокурсників.

**Орієнтовний перелік навчально-виховних заходів куратора з
адаптації студентів-пешокурсників академічної групи в умовах
університету:**

1 блок (аналіз особливостей студентського колективу першокурсників):

У вересні (ознайомлюючий блок та планування роботи):

- знайомство з групою та вибори органів студентського самоврядування групи (староста, заступники старости: профорг, культорг, фізорг, відповідальний за науку);
- збір даних про студентів (анкетування; данні з особової справи студента);
- проведення психологічних тестувань з метою визначення ймовірності виникнення адаптаційних проблем у студентів;
- постійний моніторинг процесу адаптації студентів (психологічні тести, спілкування з групою, викладачами, заступником декана з виховної роботи, батьками, індивідуальне спілкування зі студентами тощо);
- допомога куратора у вирішенні індивідуальних та колективних морально-психологічних проблем, які виникають у студентів в процесі адаптації (за необхідністю);

2 блок (власне робота з першокурсниками):

- ознайомлення студентів з системою навчальної та виховної роботи університету;
- ознайомлення студентів з кредитно-трансферною системою навчання;
- ознайомлення студентів з Правилами внутрішнього розпорядку у університеті;
- ознайомлення студентів з системою студентського самоврядування;
- затвердження органів студентського самоврядування групи (староста, заступники старости: профорг, культорг, фізорг, відповідальний за науку);
- планування зустрічей в рамках кураторських годин (інформаційні та тематичні);
- знайомство з представниками студентської ради факультету;
- знайомство з представниками профспілки студентів;

Орієнтовний перелік тем кураторських годин щодо успішної адаптації:

Бесіди:

- «Етика міжособистісних стосунків у групі» (підготовка студентів до перших факультетських заходів «Осінній марафон», «Вернісаж талантів»);

- «Особливості проживання в гуртожитку» (студентська взаємодія та взаємодопомога);
- «Правила роботи в бібліотеці»;
- «Як краще організувати навчальну та самостійну роботу»;
- «Мовленнєва культура студента»;
- «Здоровий спосіб життя як запорука успішної самореалізації особистості»;
- «Профілактика та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (паління, пияцтва, наркоманії, СНІДу тощо)»
- «Підготовка до екзаменаційної сесії (форми активізації навчання студентів з підготовки до складання сесії)»
- зустрічі (з представниками організацій, фірм, провідними спеціалістами випускових кафедр, випускниками, магістрантами, аспірантами, з цікавими і видатними людьми України, ветеранами війни та праці);
- залучення студентів до культурно-мистецьких, оздоровчо-спортивних заходів та організації студентського дозвілля;
- піклування куратора про соціальні умови життя і побут студентів, які проживають у гуртожитку;
- аналіз на кураторських годинах стану відвідування студентами групи занять, успішності та дисципліни в групі;
- обговорення результатів модульного контролю, атестації;
- підведення підсумків навчального семестру.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Результати теоретичного дослідження дозволили зробити наступні висновки.

Визначено, що у вивченні феномену дидактичної адаптації кожен із підходів вніс свою частку, і це позначилося на своєрідному баченні природи, функцій та критеріїв успішності адаптації.

Проведений аналіз основних підходів щодо дослідження процесу адаптації студентів першого курсу підтверджує, що всі вони внесли свою

частку у вивчення адаптації. Однак у кожному підході спостерігається своєрідне бачення її природи, функцій та критеріїв успішності.

Ми розглядаємо адаптацію як процес або стан, адекватна продуктивна результативність, співвідношення змін середовища й особистості.

Встановлено, що адаптація розглядається як процес або стан, адекватна продуктивна результативність та співвідношення змін середовища й особистості.

Результатом проведеного дослідження є визначення поняття «дидактична адаптація», що розглядається нами як готовність студента першого курсу опанувати різноманіття нових (порівняно зі шкільними) організаційних форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у ЗВО, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу, складної мови наукових текстів і термінології, а також вивчення спеціальних предметів.

Визначено складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання.

Доведено, що зовнішня складова - дидактична система середньої загальноосвітньої школи, дидактична система ВО. Внутрішня складова - це особистісно мотиваційна сфера та рівень інтелектуального розвитку.

Виокремлено основні чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у діаді «викладач - студент» такі як:

- моральна зрілість викладача;
- професійна наукова ерудиція;
- психолого-педагогічна підготовка;
- результативність педагогічного впливу;
- аутентичність професійної поведінки (природність прояву педагогом професійно важливих якостей, які потрібно засвоїти студентам);
- уміння здійснювати особистісно-орієнтований підхід.
- формувати в них культуру навчальної праці;

Доведено, що успіх діяльності куратора 1 курсу багато в чому залежить від чіткого осмислення й визначення основних напрямків, від оптимального

вибору форм і методів виховання, що значно підвищує ефективність керування адаптаційним процесом першокурсників до навчального закладу.

РОЗДІЛ II. СУЧАСНИЙ СТАН ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ У ЗВО

2.1. Модель організації процесу адаптації студентів першого року навчання у ЗВО

Теоретичний аналіз поняття «адаптація», «дидактична адаптація» вивчення чинників, що впливають на її процес упродовж навчання, критеріїв, а також врахування специфіки освітнього середовища надає можливість запропонувати модель організації процесу адаптації студентів першого курсу навчання в ЗВО. Опис моделі та її структурних елементів подано далі.

Організаційна діяльність ЗВО з адаптації студентів першого курсу має структуру та змістове наповнення.

У структурі організаційної діяльності ЗВО нами включено такі складові: «учасники процесу адаптації; система навчальної, виховної, організаційно-методичної і наукової роботи з досліджуваної проблеми».

1. Учасниками процесу є здобувачі «як об'єкти педагогічного управління, на яких спрямована цілісна система роботи з адаптації до навчання та умов життєдіяльності у ЗВО та суб'єкти педагогічного управління: куратори, викладачі, працівники деканату, адміністрації ЗВО, батьки, меценати, громадські організації». У процесі педагогічного керівництва процесом адаптації студентів, пізнання їх особистісно-психологічних особливостей формуються суб'єкт-суб'єктні стосунки.

2. Освітня діяльність ЗВО з «проблем адаптації студентів спрямована на використання змісту навчальних дисциплін усіх циклів підготовки фахівців (гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного і практичного, професійно орієнтованих дисциплін за вибором студентів, предметів додаткової спеціалізації) з метою посилення

гуманістичного спрямування навчального процесу». Приведено у відповідність до кредитно-модульної системи (європейський рівень) нові навчальні плани підготовки фахівців, де на вивчення дисциплін людинознавчого, народознавчого характеру відведено близько 20% навчального часу.

«Виконання навчальних планів підготовки фахівців наблизить не лише до європейського рівня формування освіти і вироблення професійних навичок, але й виховання гармонійно розвиненої, соціально активної толерантної людини з високими духовними якостями, здатної до особистісного і професійного саморозвитку і самовдосконалення».

Позитивним є «поєднання з першого курсу навчання за спеціальністю і додатковою спеціалізацією». Такий підхід дозволяє максимально адаптувати студента до обраної спеціалізації уже на початку навчання у ЗВО.

Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ЗВО з позиції адаптації студентів до навчання має в цілому позитивний характер. «Поряд з виникненням певних труднощів (непідготовленість окремих викладачів до здійснення систематичного контролю за різноплановою діяльністю студентів, низький рівень відповідальності окремих студентів за результати навчання) у запровадженні кредитно-модульної системи організації навчального процесу є позитивні сторони: врахування різнопланової навчальної діяльності активізує значну частину студентів, дає можливість уникнути стресових ситуацій при складанні заліку чи іспиту (при достатній кількості балів старанний студент звільняється від семестрової атестації)».

Оформлення індивідуальних навчальних планів студентів та систематична робота над їх самоаналізом дає можливість студентам «слідкувати за виконанням освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців».

«Ефективними формами роботи зі студентами нового набору є: читання курсу «Вступ до педагогічної спеціальності», спецкурсу «Адаптація

студентів до навчання та умов життєдіяльності у ЗВО», виступи провідних викладачів у групах, організація роботи предметних гуртків і факультативів, школи першокурсника, класу обдарованого студента тощо. Удосконалення не лише змісту і форм, але й методів навчання позитивно впливає на процес адаптації студентів до навчання».

Ефективним є «інтерактивне навчання, зокрема його метод – групова дискусія (колективне обговорення певної проблеми)». Втіленню можливостей групової дискусії сприяє використання професійно-ігрових методів навчання (організаційно-ділові, сюжетно-рольові ігри), проблемних методів навчання, аналіз конкретних дидактичних, професійно-педагогічних ситуацій.

«У процесі адаптації виявляються не лише загальні тенденції, але й індивідуальні особливості адаптації студентів». Тому, поряд із груповою діяльністю, важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента (індивідуальні завдання, індивідуальні консультації викладачів з навчальних дисциплін, курсових, дипломних робіт, підготовки до екзаменів, олімпіад, конкурсів, державної атестації тощо).

Важливе місце у процесі адаптації посідає «раціоналізація навчальної діяльності (підвищення культури розумової праці) студентів, посилення їх самостійної роботи». Ефективним при цьому є проведення лекцій, бесід працівниками деканатів з питань раціональної самоорганізації у навчанні, обмін досвідом студентів-відмінників старших курсів тощо.

Важливою умовою таких занять є «позитивна емоційна насиченість дидактичних відносин, формування позитивної поведінки студента, партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії з викладачами».

Участь студентів у Всеукраїнських, регіональних, обласних, вузівських олімпіадах з окремих навчальних дисциплін, спеціальностей, у концертних програмах, оглядах, конкурсах мистецько-творчого характеру (факультет мистецтв) сприяє розвитку їх активності, самостійності, отже, розвиває адаптивні механізми.

«Ефективним напрямом успішної адаптації студентів до навчання є забезпечення систематичного об'єктивного контролю за знаннями студентів. Застосування різноманітних форм контролю за знаннями, що суб'єктивно переживаються студентами як менш стресогенні, дозволяє розв'язувати більший спектр проблем, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, отже, і подоланню дизадаптаційних дидактичних бар'єрів у процесі навчання».

Як зазначалося раніше, «на противагу традиційній системі оцінювання знань за кредитно-модульною системою навчання здійснюється контроль знань студентів у процесі різнопланової їх діяльності, що спонукає останніх до активної участі у різноманітних формах і заходах кафедрального, факультетського, вузівського, регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів».

3. Виховна робота. «Важливою складовою організаційно-педагогічної діяльності ЗВО є система виховної роботи зі студентами з проблем адаптації. У ЗВО, як правило, така система повинна ґрунтуватися на положеннях концепції виховної роботи зі студентами». Кінцевою метою реалізації положень концепцій є розвиток особистості майбутнього учителя на засадах демократизму, громадянськості і гуманізму, котрі творчо, активно впливають на виховний процес учнів у школі.

Достатній розвиток даних засад у ЗВО ефективно впливає на процес адаптації студентів, оскільки це сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками навчально-виховного процесу. Важливо, щоб виховний процес у ЗВО був спрямований на удосконалення самовиховання студентів, посилення самостійної роботи у їх майбутньому професійному становленні. Високий рівень самовиховання студентів у навчанні та професійній підготовці дозволяє самостійно поповнювати знання, сформувати позитивні мотиви до педагогічної діяльності, розвинути потребу навчатися упродовж всього життя.

Оволодіння навиками самовиховання студентів під час навчання у ЗВО створює можливість управляти даним процесом. Самовиховання особистості за змістом має суспільний характер і визначається соціальними установками, на що вказував В.О. Сухомлинський.

Проте самовиховання необхідно досліджувати у поєднанні з організацією системи виховної роботи зі студентами в цілому. Науково-педагогічним працівникам, як суб'єктам педагогічного управління, необхідно організовувати виховання і самовиховання студентів в їхньому тісному взаємозв'язку як цілісного процесу. Керування процесом самовиховання студентів потребує систематичного педагогічного впливу. Завдання і зміст самовиховання перебудовуються в міру розвитку особистості, коли ще недостатньо сформовані засоби і навики самовиховання. Пізніше цей процес набуває більш самостійного характеру. Важливо, щоб кожний студент усвідомлював значимість самовиховання для раціональної організації навчання, побуту і дозвілля.

Педагогічне керівництво самовихованням стає менш помітним, а тому основне місце посідає непрямий вплив і тактовні індивідуальні поради з боку викладачів.

У процесі педагогічного керівництва необхідно спонукати ініціативу студента на формування його самостійності, творчої активності, здатності до постійного регулювання й удосконалювання своєї поведінки.

Організація роботи із самовиховання студентів в умовах ЗВО є одним з важливих видів колективної діяльності і пронизує всі сторони навчально-виховного процесу.

Важливе місце в організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, їх успішній адаптації посідають органи студентського самоврядування та студентський профком. Роль психологічної служби ЗВО (регіональної лабораторії соціально-педагогічних проблем адаптації студентів в академії) важлива у плані ефективної психологічної адаптації студентів до навчання та умов життєдіяльності.

Це обумовлено тим, що ефективне педагогічне управління та своєчасна діагностика дизадаптаційних процесів на рівні особистості й академічних груп дає можливість оперативно усунути проблеми і недоліки.

Підвищення результативності педагогічного керівництва адаптацією значною мірою залежить від єдності цілей, психологічного клімату в академічних групах, зростання активності, самостійності студентів у процесі навчання і професійної підготовки з одного боку та відповідальності адміністрації, науково-педагогічних працівників ЗВО за результати ефективної спільної діяльності на адміністративному, організаційно-методичному, навчально-науковому рівнях – з іншого.

Важливими в плані адаптації студентів до навчання та умов життєдіяльності є виховні заходи, які організовуються у ЗВО.

Традиційно організовуються зустрічі з відомими педагогами ЗВО (міста, області, регіону, країни), проводяться посвята у студенти, заходи, спрямовані на формування навичок і звичок ведення здорового способу життя, огляди-конкурси на кращий дизайн навчальних аудиторій, кімнат, секцій гуртожитку тощо. Для забезпечення ефективності проведення даних заходів необхідно заздалегідь чітко визначити організаційно-методичні сторони: цілі, план, учасники, очікувані результати тощо.

4. Організаційно-методична робота «є важливою складовою організаційно-педагогічної діяльності ЗВО з проблем адаптації студентів».

Дана робота повинна спрямовуватися організаційно-методичне забезпечення процесу адаптації студентів:

- організація спецкурсу для студентів;
- проведення семінару для кураторів і викладачів;
- колективне, групове та індивідуальне консультування студентів, кураторів, викладачів і батьків з різноманітних проблем адаптації студентів;
- розробка і проведення оглядових лекцій для батьків з окремих проблем адаптації студентів до навчання та нових умов життєдіяльності у ЗВО;

- написання робочих програм і планів для кураторів та викладачів з проблем адаптації студентів у ЗВО;

- підготовка підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з даної проблематики.

5. *Наукова робота ЗВО* з «проблем адаптації студентів спрямована на формування творчих навиків, зміцнення і розвиток професійного інтересу, значне розширення сфери їх спілкування, що допомагає краще освоїти специфіку ЗВО та впевненіше почувати себе у студентському колективі».

Це має велике значення для індивідуально-особистісної, професійної та соціальної адаптації студентів. Саме цілеспрямована, систематична наукова діяльність студентів забезпечує достатній рівень сформованості їх наукового світогляду, який служить показником ціннісної орієнтації студента і визначає його спрямованість в цілому, впливає на його характер і самооцінку.

На формування наукового світогляду студентів позитивно впливають різноманітні заходи наукового плану:

- членство у студентському науковому товаристві;
- участь у Всеукраїнському та вузівському конкурсі студентських наукових робіт;
- участь у молодіжних студентських конкурсах, науково-практичних конференціях (симпозіумах, семінарах) вузівського, обласного, регіонального та всеукраїнського рівнів;
- написання статей до часопису наукового праць студентів і доповідей на конференції, симпозіуми тощо;
- організація мінідосліджень у творчих наукових школах, групах провідних професорів і доцентів ЗВО;
- написання курсових, дипломних (магістерських) робіт тощо.

«Активна дослідницька робота студентів розкриває суттєві можливості у плані їх самовиховання». Підбір науковими керівниками тематики курсових, дипломних робіт, наукових гуртків повинен здійснюватися таким чином, щоб студент, працюючи над темою, удосконалював свої знання за

фахом, ближче ознайомлювався зі спеціальністю, що в кінцевому результаті стимулюватиме його самовиховання.

Пілотажне дослідження показало, що «нинішня соціальна ситуація породжує значні труднощі в адаптації першокурсників, викликає почуття незахищеності». На основі цього можна зробити висновок, що профілактику труднощів адаптаційного процесу доцільно було б проводити у випускних класах шкіл.

Це міг би бути тренінг адаптаційної мобільності, спрямований на підвищення чутливості до змін, установки сприймати нові умови життя без стресу, здатності швидко змінювати свою поведінку.

Далі пропонуємо розглянути «метод соціально-психологічного тренінгу, який можна застосувати щодо проблеми адаптації студентів першого курсу навчання».

В останні роки українські вчені популяризують використання тренінгів серед студентської молоді. У цей час більшість авторів, що приділяють увагу проблематиці психологічного тренінгу, детально описують сфери застосування тренінгу в практиці психологічної допомоги, корекції, а також для забезпечення особистісного зростання.

Традиційно психологічний тренінг застосовують для розвитку навичок самопізнання, саморозуміння, рефлексії, зміни ставлення до себе, для вироблення навиків саморегуляції, розвитку емоційної гнучкості, а також поліпшення соціальної адаптації учасників, поглиблення досвіду психологічної інтерпретації поведінки інших людей.

«Психологічний тренінг є одним з найбільш доступних способів різкого прискорення адаптації першокурсників до навчання в групі, що досягається завдяки сильному емоційному підкріпленню і посиленню зворотного зв'язку».

Основними формами тренінгу з проблеми адаптації є «ігрові методи, групові дискусії, рольові ігри, певні модифікації «мозкового штурму»,

«конференції ідей», «колективні записники» і метод аналізу практичних ситуацій (так звані кейс-стадиз), метод запитань-відповідей.

Для досягнення загального розвитку адаптації першокурсників, їх особистісного зростання і зниження дизгармонії найчастіше застосовують традиційні види психологічного тренінгу.

Одним з найбільш популярних «методів соціально-психологічного тренінгу є рольові ігри». Учасники розігрують невеликі епізоди, пробуючи себе в різних психологічних ролях. Цей метод розраховано на поглиблення і вдосконалення соціалізації, корекції ціннісних і етичних установок учасників і пов'язаного з ними внутрішнього психологічного самопочуття. Опрацьовування ролей, установок, переживань, спостереження як за власним самопочуттям, так і за станом інших членів групи дозволяють досягти достатньої емоційної глибини, підготувати зміну оцінок, орієнтирів і позицій. Істотно розширює можливості методу те, що його застосовують у разі навмисного або неусвідомлюваного опору змінам, коли корекція своєї поведінки на рівні свідомості утруднена. Основним завданням рольової гри вважається розвиток комунікативних функцій і корекція навичок спілкування, зняття «затисків» і «комплексів».

«Групова дискусія в психологічному тренінгу – це сумісне обговорення певного спірного питання, що дозволяє прояснити (можливо, змінити) думки, позиції і установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування».

Під час тренінгу групову дискусію можна використати як в цілях надання можливості учасникам побачити проблему з різних сторін (це уточнює взаємні позиції, що зменшує опір сприйняттю нової інформації від ведучого і інших членів групи), так і як спосіб групової рефлексії через аналіз індивідуальних переживань (це підсилює згуртованість групи і одночасно полегшує саморозкриття учасників).

Класифікувати «форми групової дискусії, що використовують в тренінгу, можна на різних підставах». Наприклад, виділяють структуровані дискусії, в яких задана тема для обговорення, а іноді і чітко регламентується

порядок проведення дискусії (форми, організовані за принципом «мозкової атаки») і неструктуровані дискусії, в яких ведучий пасивний, а теми обирають самі учасниками, час дискусії формально не обмежується. Іноді форми дискусій виділяють, спираючись на характер обговорюваного матеріалу.

Не меншого значення набувають «ігрові методи, які охоплюють ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні, ділові ігри». Гра може використовуватися і як психотерапевтичний метод, що особливо яскраво виявляється в гештальт-терапії та психодрамі. У певному значенні до ігрових методів можна віднести роботу з деструктивними іграми в спілкуванні, що проводиться в транзактному аналізі Е. Берна.

«Використання ігрових методів у тренінгу, на думку багатьох дослідників, є надзвичайно продуктивним». На першій стадії групової роботи ігри корисні як спосіб подолання скутості та напруженості учасників, як умова безболісного зняття «психологічного захисту». Досить часто ігри стають інструментом діагностики та самодіагностики, що дозволяє ненав'язливо, м'яко і легко виявити наявність труднощів в спілкуванні та серйозних психологічних проблем. Завдяки грі інтенсифікується процес навчання, закріплюються нові поведінкові навички, знаходяться способи, що здавалися недоступними раніше для оптимальної взаємодії з іншими людьми, тренуються і закріплюються вербальні та невербальні комунікативні уміння.

Адже «гра є найбільш ефективним методом в створенні умов для саморозкриття, виявлення творчих потенціалів особистості, для прояву щирості та відвертості, оскільки утворює психологічний зв'язок людини з його дитинством». Унаслідок цього гра стає могутнім психотерапевтичним і психокоректувальним засобом не лише для дітей, а і для дорослих.

«Мозковий штурм – це метод, за якого всі учасники можуть вільно висловлювати будь-які думки (навіть абсурдні та фантастичні) щодо поставленого питання або проблеми. Щоб обґрунтувати нашу точку зору, не дивлячись на відмінності в підходах, наведемо три основні напрями у

психологічному тренінгу, які використовують однакову логіку побудови групового процесу».

1. На першому етапі тренінгу відбувається виведення з внутрішнього плану зовнішніх неконструктивних елементів і моделей поведінки. У «біхевіоризмі це демонстрація завчених навиків, у психоаналізі – усвідомлення несвідомих мотивів і бар'єрів, у гуманістичній психології – усвідомлення своєї неавтентичності». На цьому етапі учасникам пропонують вирішувати поставлені завдання так, як вони можуть робити це без стороннього втручання і спеціального навчання. Ця стадія носить діагностичний характер. Лише виведення проблем з внутрішнього плану в зовнішній (поведінковий) створює серйозну передумову для їх подальшої корекції.

2. На другому етапі відбувається побудова моделі ідеальної поведінки в зовнішньому плані. Представники поведінкової психології здійснюють це «через штучне створення еталону у формі відеозапису або програвання». «Психодинамічний підхід виділяє етап виникнення «звільненої, очищеної» особи». У гуманістичному підході еталоном найчастіше виступає або поведінка ведучого, або учасників, які усвідомили нескороминущу цінність своєї особистості і прийняли себе такими, які вони є. Іншими словами, застосовуючи стратегії пошуку аналогів, комбінування та реконструювання, ведучий разом з учасниками знаходять оптимальні моделі поведінки в кожній конкретній ситуації.

3. На завершальному етапі відбувається «модифікація поведінки учасників групи у бік максимального наближення до еталону і закріплення його у внутрішньому плані». У поведінковій психології це досягається через диференціацію підкріплення: позитивне підкріплення успішної поведінки і руйнування старих штампів. Психоаналітичні групи на завершальній стадії «вивільнюються» від тиску неефективних сценаріїв або інших конструктів несвідомого. У «гуманістичній психології спеціально обговорюються і закріплюються основні принципи самоактуалізованої поведінки».

Проаналізовані «прийоми соціально-психологічного тренінгу сприяють ефективності адаптаційного процесу входження першокурсників в нову систему навчання, новий студентський колектив». Це сприяє позбавленню дезадаптивності.

Отже, «психологічне вивчення проблеми дидактичної адаптації студентів першого курсу до умов освітнього середовища національного університету передбачає застосування методик адекватних меті та завданням дослідження в поєднанні кількісного і якісного аналізу, що сприятиме готовності пристосування до навчальних форм та вимог, включеність в роботу групи, зняття психічного напруження, тривожності та психологічного дискомфорту.

2.2. Компоненти дидактичної адаптації, критерії та показники

Актуальним завданням сучасної освіти є вироблення наукових принципів адаптації студентської молоді. В Україні окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в межах соціальної психології, педагогіки, загальної психології. Однак майже не зустрічаються роботи, що описують комплекс методичного інструментарію для дослідження дидактичної адаптації на стадії початкового професійного навчання, а саме студентів першого курсу в умовах ЗВО.

На думку деяких вчених [3], «методи дослідження соціально-психологічної адаптації повинні надавати можливість отримання кількісних показників, критеріїв, реєстрації змін, що відбуваються в процесі адаптації, а також статистичного аналізу отриманих за їх допомогою результатів».

Виходячи з розглянутих нами сутнісних і змістовних характеристик адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах, виділяємо такі компоненти цього процесу: діяльнісно-практичний, соціокомунікативний, особистісний.

Діяльнісно-практичний компонент адаптації студентів відображає їх здатність пристосуватися до нових форм діяльності, пов'язаних зі зміною статусу. Навчання в університеті передбачає активне залучення до

навчальної роботи, зміну розпорядку дня та ритму навчання іноземного студента, необхідність звикання до нового розподілу часу, більшої тривалості занять та їх нових форм. Все це впливає на здатність і здатність виконувати діяльність у новому режимі. Початок навчання в університеті іншої країни – це виклик можливостям особистості, що вимагає актуалізації навичок самоорганізації та самоконтролю. Труднощі в адаптації до нових форм діяльності і нового режиму можуть проявлятися в запізненнях або пропусках на заняття, невиконанні домашніх завдань через брак часу, пасивності на заняттях (особливо вранці або після обіду). Цей компонент також характеризує здатність студента адаптуватися до процесу навчання у вищому навчальному закладі. Його сутність можна розкрити через поняття дидактичної адаптації, яке Т. Чернявська виокремлює як цілеспрямований процес і результат взаємодії суб'єктів навчання з новим дидактичним середовищем ВНЗ, що регулюється спеціальними дидактичними засобами та прийомами та забезпечує узгодження очікувань суб'єктів, їхніх можливостей і дидактичного середовища.

Діяльнісно-практичний компонент адаптації характеризує особливості адаптації студентів до нової системи навчання, потребу в засвоєнні великого обсягу знань, аналізі наукового матеріалу. Під час адаптації до нової діяльності іноземні студенти стикаються з двома основними блоками проблем: 1) пов'язані з переходом до вищої освіти; 2) пов'язані з новими культурно-освітніми традиціями, що мають національну специфіку. Процес входження в нову освітню систему супроводжується труднощами, зумовленими такими чинниками: відмінностями в організації навчального процесу на батьківщині та в країні проживання; великий обсяг матеріалу та брак часу на його вивчення; нові форми оцінювання знань; слабка базова підготовка; невміння організувати самостійну роботу; недостатнє оволодіння пізнавальними вміннями та навичками; невідповідність до нових форм і методів навчальної роботи та недостатнє прагнення до самоосвіти.

Соціально-комунікативний компонент адаптації іноземних студентів.

Оскільки адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ супроводжується взаємодією з новим соціальним оточенням на різних рівнях, вони стають учасниками багатьох соціальних груп та виконують різні соціальні ролі (жителі гуртожитку, члени групи друзів, учасники спонтанних угруповань - черга в магазині, в лікарні, пасажери в громадському транспорті). Але найважливішою з них є інтеграція особистості в студентську спільноту, усвідомлення себе як члена студентського колективу, що пов'язано з прийняттям необхідних норм поведінки, налагодженням міжособистісних стосунків з однокласниками, гуртожитком, сусіди по кімнаті. Оскільки середовище вищого навчального закладу, в яке інтегрується іноземний студент, є полікультурним, великого значення набуває толерантність у стосунках з представниками інших національностей.

Повноцінна участь у соціальній системі неможлива без оволодіння комунікативними засобами. Вивчення мови країни проживання дозволяє розширити взаємодію з новим соціокультурним середовищем, збагатитися новими знаннями, глибше зрозуміти світогляд людей інших культур. Метою мовної підготовки на підготовчому відділенні навчального закладу є оволодіння комунікативними засобами в обсязі, необхідному для продовження навчання у ВНЗ.

Соціальна комунікація - це обмін раціональною та емоційною інформацією, у процесі якого досягається взаєморозуміння комунікантів, узгоджуються їхні дії. Порозуміння диференціюють як реальну можливість і здатність комуніканта адекватно розшифрувати отримане повідомлення і перевести сприйняту думку у власну свідомість без істотних втрат сенсу, закладеного в нього комунікатором.

Від того, наскільки іноземний студент має засоби соціальної комунікації, залежить досягнення мети комунікації. У той самий час слід зазначити, що реалізації іншомовного спілкування можна розділити на дві групи: вербальні (знакова система - людський мову) і невербальні (мова

жестів, поз, поглядів, дистанції спілкування). Якщо незрозуміле слово можна подивитися у словнику чи попросити пояснити, то невербальні знаки частіше усвідомлюються лише на рівні інтуїції, через що часто виникають непорозуміння.

Персональний компонент відбиває внутрішній стан студента, що супроводжується процесом адаптації. Він характеризує, наскільки студент готовий долати труднощі, що виникають, оскільки процес адаптації часто супроводжується підвищенням рівня тривожності, труднощами у звиканні до нових людей та подій, невпевненістю у своїх силах. Також він характеризує потребу іноземного студента у здобутті вищої освіти, його відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку, наявність пізнавального інтересу.

Компонент адаптації	Характеристика компонента адаптації	
	Діяльнісно-практичний	- зміна навчального ритму; - новий розподіл часу; - збільшення навчального навантаження; - нові форми викладання та засвоєння знань; - можливості й здатності виконувати діяльність у новому режимі; - новий режим навчання і відпочинку; - самоорганізація процесу навчання і відпочинку; - нові форми й методи навчальної діяльності; - самостійна навчальна діяльність; - потреба в засвоєнні великого обсягу знань; - нові форми оцінювання знань; - оволодіння необхідними навчальними уміннями й навичками; - навчальні досягнення, виконання навчальних вимог; - усвідомлення зв'язку між навчанням та обраною технічною спеціальністю.
	Соціально- комунікативний	- статус у новому колективі; - інтеграція особистості зі студентством; - прийняття стандартів поведінки студентів; - налагодження міжособистісних взаємин; - активність студента; - взаємодія з новим соціальним оточенням на різних рівнях; - нове коло спілкування, - потреба спілкуватися нерідною мовою; - встановлення комунікативних зв'язків з іншими студентами (українськими й іноземними) та викладачами.

	Особистісний	- рівень тривожності; - почуття обов'язку, відповідальності за виконання завдань; - інтерес до обраної спеціальності та процесу отримання знань; - підготовленість до подолання труднощів; - труднощі у звиканні до нових людей та подій; - рівень упевненості в своїх силах; - енергійність.
--	--------------	---

Таблиця 1

Проведення педагогічного експерименту передбачало визначення критеріїв і показників адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах та вибір відповідних методів діагностики.

Використовуючи критерії та показники, можна отримати кількісні оцінки в певних одиницях виміру, у нашому випадку – визначити рівень адаптації іноземних студентів до навчання у вищому технічному навчальному закладі. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених визначенню показників адаптивності, це питання залишається дискусійним. Більшість дослідників (Н. Завацька, А. Реан, А. Терещенко, Л. Шпак та ін.) об'єднують критерії адаптивності у дві великі групи: об'єктивні (зовнішні) і суб'єктивні (внутрішні).

Під результатом зовнішньої адаптації розуміємо відповідність вимогам нового середовища, що виявляється в поведінці студента, його активності та ініціативі, дотриманні нового режиму, відвідуванні занять у ВНЗ, самостійній підготовці до занять, участь у культурно-дозвіллевих заходах, налагодження дружніх стосунків з однокурсниками та сусідами по гуртожитку, вміння орієнтуватися на території університету та населеного пункту тощо. Внутрішній критерій відображає загальний психічний стан та емоційний комфорт іноземного студента, рівень його напруженості та тривожності. Він характеризує, наскільки нове середовище відповідає індивідуальним

потребам і дозволяє проявити здібності та таланти. Для високого рівня адаптивності характерно задоволення вимог за зовнішніми та внутрішніми критеріями. Ми узагальнили критерії, за якими науковці пропонують оцінювати адаптованість іноземних студентів до навчання.

На основі аналізу сутності явища та наукових джерел із зазначеної проблеми за виділеними нами компонентами адаптації визначено критерії адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. Критерій діяльнісно-практичного компонента – навчальний (адаптованість до навчальної діяльності у вищому технічному навчальному закладі), соціально-комунікативний – соціальний (адаптованість до нового соціального середовища), особистісно – особистісний (особистісне сприйняття процесу адаптації, відчуття внутрішній комфорт). Їх співвідношення з компонентами адаптації до навчання представлено в таблиці 2.

Співвідношення компонентів адаптації та критеріїв адаптованості

Компоненти адаптації	Критерії адаптованості
діяльнісно-практичний	навчальний
соціально-комунікативний	соціальний
особистісний	особистісний

Таблиця 2.

Освітній критерій адаптованості характеризує здатність до його реалізації при вивченні фахових дисциплін, уміння використовувати раніше набуті знання, бажання самостійно їх здобувати та усвідомлювати взаємозв'язок навчання з майбутньою професією. Він охоплює ставлення студента до навчання, здатність до навчання, здатність до навчання, здатність до здобуття професійної здатності. умов навчальної діяльності у вищому навчальному закладі та обраної спеціальності, що дозволяє дослідити наявність необхідних навчальних умінь і навичок в іноземних студентів, розуміння ними мети навчання у вищому навчальному закладі та готовність діяти з цією метою.

Соціальний критерій адаптованості виражає особливості входження іноземного студента в нову систему соціальних відносин, прив'язку до нової соціальної ролі, потребу в прийнятті їм нових стандартів поведінки. Характеризує розвиток комунікативних навиків студента, його позицію в групі, характер взаємодії з одногрупниками та викладачами, наявність конфліктів. Охоплює суб'єктну оцінку іноземному студенту свого статусу в колективі, його участь у суспільному житті вищого навчального закладу.

Особистісний критерій адаптації характеризує здатність іноземного студента долати труднощі шляхом активізації адаптаційних можливостей особистості. Відображає схильність до тривожності, домінантне настрої, рівень психологічного комфорту. За допомогою цього критерію визначають ступінь емоційного комфорту студента, який попав з однієї середовища в іншу.

Показники особистісного критерію адаптованості: рівень тривожності; емоційний стан, домінантний настрій; ступінь емоційного комфорту; впевненість у собі; енергійність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Під час емпіричного дослідження виокремлюються наступні висновки.

Проаналізовано сучасний стан дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання у закладах вищої освіти.

Теоретичний аналіз поняття «адаптація», «дидактична адаптація» вивчення чинників, що впливають на її процес упродовж навчання, критеріїв, а також врахування специфіки освітнього середовища надає можливість запропонувати модель організації процесу адаптації студентів першого курсу навчання в ЗВО.

До моделі нами включено такі складові:

- учасники процесу адаптації;
- освітня діяльність ЗВО
- виховна робота.
- організаційно-методична робота
- наукова робота ЗВО.

Запропоновано соціально-психологічного тренінгу, який можна застосувати щодо проблеми адаптації студентів першого курсу навчання.

Психологічний тренінг є одним з найбільш доступних способів різкого прискорення педагогічної адаптації першокурсників до навчання в групі, що досягається завдяки сильному емоційному підкріпленню і посиленню зворотного зв'язку».

Виходячи з розглянутих нами сутнісних і змістовних характеристик дидактичної адаптації студентів до навчання у ЗВО, виділяємо такі компоненти цього процесу:

- діяльнісно-практичний;
- соціокомунікативний;
- особистісний.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне вирішення наукової проблеми дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання в ЗВО. Отримані результати свідчать про досягнення мети й дають змогу дійти таких загальних висновків.

1. Визначено, що у вивченні феномену дидактичної адаптації кожен із підходів вніс свою частку, і це позначилося на своєрідному баченні природи, функцій та критеріїв успішності адаптації.

2. Встановлено, що адаптація розглядається як процес або стан, адекватна продуктивна результативність та співвідношення змін середовища й особистості.

3. Дидактична адаптація розглядається нами як готовність студента першого курсу опанувати різноманіття нових (порівняно зі шкільними) організаційних форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у ЗВО, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу, складної мови наукових текстів і термінології, а також вивчення спеціальних предметів.

4. Визначено складові дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання.

5. Доведено, що зовнішня складова - дидактична система середньої загальноосвітньої школи, дидактична система ВО. Внутрішня складова - це особистісно мотиваційна сфера та рівень інтелектуального розвитку.

6. Виокремлено основні чинники успішної дидактичної адаптації здобувачів першого року навчання.

7. Доведено, що успіх діяльності куратора значно підвищує ефективність керування адаптаційним процесом першокурсників до закладу вищої освіти.

8. Запропоновано модель організації процесу адаптації студентів першого курсу навчання в ЗВО.

9. Запропоновано соціально-психологічний тренінг, який можна застосувати щодо проблеми адаптації студентів першого курсу навчання.

10. Виокремлено компоненти дидактичної адаптації здобувачів першого курсу до навчання в ЗВО.

Представлене дослідження не вичерпує усіх проблем, що пов'язані з реалізацією дидактичною адаптацією здобувачів першого курсу навчання в ЗВО.

Перспективою подальших досліджень може бути вивчення зарубіжного досвіду щодо дидактичної адаптації здобувачів першого курсу навчання в закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Колективна монографія/ Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. / За заг. ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці: Технодрук, 2009. 572 с.
2. Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики: наук.-метод. посіб. / Т. Ф. Алексєєнко – К.: Педагогічна думка, 2007. – 152 с.
3. Андросович К. А. Особливості соціальної адаптації першокурсників в залежності від соціального статусу [Текст] / К. А. Андросович // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – № 3 (35). – С. 13–18
4. Антонова О.Є., Маслак Л.П. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109
5. Антонюк Л.Л., Василькова Н.В., Ільницький Д.О., Кулага І.В., Турчанінова В.Є. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Київ : КНЕУ, 2016. 61 с.
6. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04.

Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2004. 197 с.

7. Берека В.Є. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.Є. Берека. К., 2008. 598 с.

8. Білецька Ю. Г. Формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 . Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 20 с.

9. Біскул В. С. Принципи та технології компетентнісного підходу до формування професійної кар'єрної студентської молоді. *Sociology*. 2016. № 5 (133). С. 61–67

10. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід як основа модернізації сучасної освіти. Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : наук. метод. журн. Чернівці : Черемош, 2013. Вип. 13. С. 130–135.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

12. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. 2011. Вип. 57. С. 52–58

13. Вітвицька С.С. Студент як об'єкт педагогічної діяльності // Вісник Житомирського педуніверситету. Житомир, 2000. Вип.6. с.186-189

14. Вигранка Т. В. Мовленнєва компетентність викладача як складова авторитету педагога в контексті історичної спадщини А. С. Макаренка. Наукові записки кафедри педагогіки. 2017. № 41. С. 45–49

15. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу. Київ: Здоров'я. 2002. 128 с.

16. Галецький С. М. Модель формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційнокомунікаційних

- технологій. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 1 (105). С. 108–121.
17. Галус О.М. Історіографічна основа досліджень процесу адаптації особистості у працях вітчизняних учених-психологів (80-90 рр. XX ст.). Педагогічний випуск. 2013. №15. С. 140-146.
 18. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51-61.
 19. Глушук Т. Дидактична адаптація як складова загальної адаптації студентів-першокурсників / Т. Глушук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2009. - № 28. - С. 31-37.
 20. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
 21. Гончарова О. А. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2008. 20 с.
 22. Гончарова О., Лісіна Г. Теоретичні засади формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності. Імідж сучасного педагога. 2010. № 5. С. 52–54
 23. Гриньова В. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу //Вища освіта України. 2006. №4. С.58-62.
 24. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2009. 244 Вип. 2. С. 41–51.
 25. Дарманська І. М. Теоретико-технологічні основи формування управлінської компетентності керівника закладу загальної середньої освіти в процесі професійної підготовки : автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький. 2019. 39 с.
 26. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти: монографія . авт. кол. В. В. Ягупов, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець та ін. За наук. ред. В. В. Ягупова. Житомир, 2019, «Полісся», 234 с.

URL:<https://doi.org/10.32835/978-966-655-917-6/2019>. (дата звернення: 21.08.2023).

27. Деркач С. Підготовка вчителя до навчання англійської мови в міжнародній освітній політиці: зміни та перспективи. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 9(Ч. 1). С. 269-273

28. Дмитренко О.В. Формування комунікативної компетенції при використанні педагогічних технологій на заняттях з іноземної мови. Молодий вчений. 2019. № 5.1 (69.1). С. 90–94. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/5798> (дата звернення: 18.05.2021)

29. Сльникова Г.В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Г. В. Сльникова. Луганськ, 2005. 446 с.

30. Життєва компетентність особистості : наук.-пед. посіб. / за ред. Л. В. Сохонь, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. Київ, 2003, Богдана, 520 с.

31. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.

32. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : [моногр.] / НаумЛьвович Коломінський. К. : МАУП, 2000. 286 с.

33. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

34. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К. : Знання-Прес, 2003. 418 с.

35. Ляхова І. Використання системного аналізу процесу адаптації студентів-першокурсників / Ірина Ляхова, Олександр Учитель // Рідна школа. – 2001. - №1. – С.61–63.

36. Методичні рекомендації: Методика роботи куратора з оптимізації соціальної адаптації студентів 1-го курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі / Асиркіна Г.І., Мельникова І.М. Севастополь: Вид-во П.П.Кручинін, 2004. 44с.
37. Мефанік М. С. Роль куратора академічної групи [Електронний ресурс] / М. С. Мефанік // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (45-а; 2012 р.; Харків) : збірник тез доповідей / Укр. інж.-пед. акад. – Харків: [б. в.], 2012. – Ч. 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdl.handle.net/123456789/2448>.
38. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г.Кременя. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
39. Нестеренко О.М. Проблеми викладання правових дисциплін у ВНЗ неюридичного спрямування. Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2016. Вип. 19. С. 208-213
40. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. К. : Шк. світ, 2003. 400 с.
41. Петренко В.В. Дослідження рівня мотивації як показника адаптації студентів-першокурсників університетів / В.В. Петренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя: Вид-во ГУ «ЗІДМУ» – 2007. – Вип. 46. – С. 69–73.
42. Петрук В.А. До питання адаптації першокурсників у ВНЗ / В.А.Петрук, Н.В.Ляховченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – С. 24-26.
43. Плотнікова О.Б. Дидактична адаптація студентів першого курсу вищого педагогічного закладу (на матеріалі вивчення іноземної мови):

дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Плотнікова Олена Борисівна. – К., 2001. – 152 с.

44. Порошкін В. Освітні веб-ресурси у підготовці майбутніх вчителів. Освітологічний дискурс. 2017. № 1–2. 182–197 с.

45. Поташник М.М. Управління сучасною школою / М.М. Поташник, О.М. Мойсєєв // Підручник для директора . 2002. №1-2. С. 6-35.

46. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341. Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

47. Проект Tuning URL: http://yspu.org/trn_level_edu/7/tuning1.pdf.

48. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610. Міністерство освіти і науки України : офіційний веб-сайт. URL:

49.

https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

50. Психологічна адаптація студентів 1-го курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі /Асиркіна Г.І.,Мельникова І.М.-Севастополь: Вид-во П.П. Кручинін, 2004. 44с.

51. Психологічна енциклопедія / авт.-упор. О. М. Степанов. К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

52. Радкевич О. П. Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти: теорія і практика: монографія. Київ, 2020, Майстер Книг, 400 с.

53. Рябова З. В. Наукові основи маркетингового управління навчальним закладом [Текст] монографія. / Зоя Вікторівна Рябова. К.: Педагогічна думка, 2013. 377 с.

54. Скібіцька Л. І. Менеджмент : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. К. : ЦУЛ, 2007. 416 с.
55. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, Г. В. Ільїна, І. О. Якімова, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 106 с.
56. Спіріна Т.П. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі / Т.П.Спіріна, Ю.Є.Зарюгіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Сер. Педагогіка, соціальна робота. – 2014. – Вип. 32. – С. 182—184.
57. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу: монографія / З. Рябова, І. Драч, Н. Приходькіна та ін. Київ, 2014, ТОВ «Альфа-Реклама». 338 с
58. Технологія тренінгу [Текст] / упоряд. О. Главник, Г. Бевз; за заг. ред. С. Максименка. – К. : Главник, 2005. – 112 с.fy
59. Україна. Закони. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Режим доступу: <http://www.vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
60. Харківська А. А. Аналіз теорії управління вищою освітою./ А. А. Харківська // Вища освіта України. Київ, 2014. № 3; Дод. 1 : Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. С. 77-80.
61. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. К. : Знання, 2006. 365 с.
62. A personalized learning resource for all ages. URL: <https://www.khanacademy.org/about>. (дата звернення: 21.08.2023).
63. Project guides that unleash creativity in every student. URL: <https://www.apple.com/education/> (дата звернення: 20.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОГРАМА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Важливим завданням вищих закладів освіти є створення умов для всебічного розвитку молодої людини, для розкриття та реалізації її потенційних можливостей в обраній майбутній професії. На нашу думку, багато залежить від ступеня пристосування студента-першокурсника до умов вищого навчального закладу, тобто від його успішної соціалізації та адаптації.

Ця проблема потребує пошуку шляхів та засобів її розв'язання.

Студенти-першокурсники в перші тижні навчання відчують задоволення від досягнення важливої мети – вступ до вищого навчального закладу. Вони

покладають серйозні надії на те, що зможуть ефективно навчатися і, тим самим, готуватися до важливої професійної діяльності. Однак трохи згодом, через кілька місяців після вступу, значна кількість першокурсників починає відчувати певні дискомфортні переживання, основною причиною яких є труднощі, що виникають під час навчання. Цей період триває, як правило, протягом усього першого року навчання і для більшості студентів-першокурсників завершується успішною соціалізацією.

Завданням педагогів, кураторів, наставників є допомогти зорієнтуватися та налаштуватися на відповідне студентське життя першокурсникам в нових умовах навчання та життєдіяльності через включення їх до різних видів позанавчальної діяльності.

Дані методичні матеріали та тренінгові заняття розраховані на вирішення нагальних проблем соціалізації та адаптації студентів на першому

році навчання, набуття ними знань та навичок під час включення до різних видів позанавчальної діяльності.

I. Головна мета програми – створити сприятливі педагогічні умови для успішної соціалізації та адаптації студентів-першокурсників.

II. Соціально-виховні завдання програми:

- сприяти розкриттю індивідуальних особливостей студента-першокурсника в умовах педагогічного університету;
- допомогти краще познайомитись один з одним, скоротити дистанцію в спілкуванні;
- розвинути навички позитивної соціальної поведінки, саморегуляції та самоконтролю;
- формувати позитивне відношення до свого “Я”;- сприяти формуванню підвищення навиків емоційної регуляції поведінки, зниження тривожності та невпевненості у собі;
- формувати почуття згуртованості групи першокурсників через включення їх у групові дії для вирішення поставлених завдань;
- сприяти формуванню адекватної самооцінки та навичок самовиховання.

III. Програма передбачає:

- соціально-виховну роботу, спрямовану на успішну соціалізацію студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету;
- групові заходи, розраховані на створення позитивного емоційного комфорту в академічній групі першокурсників;
- індивідуальну роботу із студентами-першокурсниками за їх потребами та проблемами;
- методичну роботу, розробка сценаріїв різноманітних виховних заходів, вечорів відпочинку тощо;
- здійснювати масові заходи щодо соціальної та волонтерської діяльності.

IV. Програма складається із таких розділів:

1. Організаційна робота
2. Соціально-адаптаційна практична робота
3. Навчально-методична робота
4. Соціально-культурна діяльність
5. Індивідуальна робота

№ Зміст роботи

Термін виконання

Розділ I. Організаційна робота

1.1 Створення активу групи із урахуванням інтересів та побажань через анкетування студентів-першокурсників

1-й – день

навчання

1.2 Надання допомоги через інформаційний лист

1-й – день

навчання

Розділ II. Соціально-адаптаційна практична робота

2.1 Блок I "Знайомство":

Вправи: "Знайомство", "Відчуй іншого", "Що нас об'єднує", "Десять секунд"

1-й тиждень

навчання

2.2 Блок II "Згуртованість групи":

Вправи: "Знайди своє місце", "Вузлики на пам'ять"

2-й тиждень

навчання2.3 Блок III "Міжособистісне спілкування":

Вправа "Якості та вміння важливі для ефективного спілкування", "Дискусія"

Бесіда " Особистість в ситуації конфлікту"

3-й тиждень

навчання

вересень

2.4 Блок IV "Саморегуляція емоцій та поведінки":

Вправи: "Слухаємо себе", "Влови настрої", "Емоції та ситуації".

Протягом

жовтня

2.5 Блок V "Самооцінка студента-першокурсника":

Методика вивчення рівня самооцінки

Вправи: "Я пишаюся", "Комплімент"

Протягом

листопада

2.6 Блок VI "Підготовка до зимової сесії":

Бесіда із студентами-першокурсниками щодо питань зимової залікової та екзаменаційної сесії

Вправи: "Іспит", "Бути педагогом – це..."

Протягом

грудня

Розділ III. Навчально-методична робота

3.1 Планувати заходи організаційно-виховної роботи у групі відповідно до інтересів та запитів студентів та узгоджувати із планом організаційно-виховної роботи університету

Протягом

року

3.2 Розробляти сценарії запланованих заходів: свят, вечорів, круглих столів, дискусій тощо

Протягом

року

3.3 Висвітлювати соціально-виховну роботу в групі через виготовлення фотостендів, стінгазет, виставок творчої

майстерності

Протягом

року

Розділ IV. Соціально-культурна діяльність

4.1 Участь у спортивних заходах (секціях, змаганнях), відвідування клубів за інтересами (літературні, історичні, театральні студії, музичні ансамблі, творчі майстерні, конкурси самодіяльності)

Протягом

року

4.2 Спілкування як форма проведення позанавчальної діяльності (вечори, зустрічі, бесіди, дискусії, дискотеки)

Протягом

року

4.3 Походи, екскурсії, відвідування музеїв, виставок

Протягом

року

4.4 Організація масових заходів щодо соціальної роботи (поздоровлення ветеранів, благодійна акція до Дня інвалідів, участь у масових акціях студентської соціальної служби, тощо)

Протягом

року4.5 Налагоджувати взаємозв'язки із закладами культури, культурно-просвітницьких установ

Протягом

року

Розділ V. Індивідуальна робота

5.1 Вирішення нагальних проблем з питань:

- налагодження побуту,
- труднощі у навчанні,

- конфліктні ситуації,
- взаємодія із сім'єю

Протягом

року

Розділ I. Організаційна робота

Організаційна робота куратора із студентами-першокурсниками перш за все

передбачає:

- збір даних про студента методом анкетування;
- створення активу групи;
- розподіл студентів за напрямками діяльності на блоки із урахуванням їх інтересів та нахилів (інформаційний-пошуковий, освітньо-культурний, художньо-естетичний тощо);
- надання інформаційного листа на допомогу студенту-першокурснику;
- перевірка заповнення адресних даних у журналі академічної групи

два

рази на рік;

- контроль збору документів для отримання пільг певним категоріям студентів;
- контроль оплати навчання студентами контрактної форми навчання;
- допомога у організації різних заходів у позанавчальній діяльності.

Розділ II. Соціально-адаптаційна практична робота

Блок I. Знайомство

Вправа «Знайомство»

Мета – відпрацювати навички вміння короткої самопрезентації.

Соціально-виховні завдання: визначити особливості самовираження учасників за

допомогою асоціативних засобів, досягти відчуття розкнутості, відкритості;

організувати групову роботу переключенням уваги та емоцій учасників на «тут і тепер».

Хід гри:

Учасники сідають у коло. Це перш за все можливість відкритого спілкування,

відчуття особливої згуртованості, яка полегшує взаєморозуміння та взаємодію.

Кожен учасник повинен представитися. Для цього він називає своє ім'я,

походження свого імені (за словником, сімейна історія тощо). Далі для більш

детального розкриття своєї особистості він називає з ким він хотів себе асоціювати. Наприклад, відносно:- епітетів (веселий, жартівливий...);

- кольору (червоний, жовтий...);

- стихій (вогонь, вода, земля, повітря);

- пори року (весна, осінь, зима, літо);

- тварини (кіт, собака, тигр, кріль...).

Завершення роботи: проводиться обговорення між учасниками: що нового

дізналися про своїх одногрупників, чи з'явилося відчуття розкритості, відкритості?

Вправа «Відчуй іншого»

Мета – зняття напруги учасників групи через включення їх у групові фізичні

дії, відчувати тепло ближнього.

Соціально-виховні завдання: розвинути почуття приналежності до групи.

Хід гри:

Учасники сідають у коло на стільці, в середині кола лежить також коло із

паперу. Ведучий: « Давайте, візьмемось за руки. Утворилось 2 кола: один

всередині із паперу, другий – зовні – це ми з вами. Пропоную привітатись один

з одним, але заплющивши очі. Зараз, я доторкатимусь до того, хто сидить поруч від мене, він прийме моє привітання і таким же чином доторкнеться до свого сусіда, передаючи привітання йому і так далі, поки

моє привітання не повернеться знов до мене, тільки уже з іншої сторони.

Чудово! А зараз ми відкриваємо очі. Поглянемо на коло, що лежить посередині,

на що воно схоже, що можна створити.

Візьмемо олівці різного кольору та папери. Кожен на аркуші паперу у вигляді

пелюстки, напиши свої психологічні якості, і прикріпіть його до кола з паперу.

В середині кола з паперу напишемо група №...

Закінчивши роботу, прочитаємо які риси притаманні членам нашої групи.

Вправа « Що нас об'єднує»

Мета – підкреслення значущості згуртованості групи.

Соціально-виховні завдання: формувати почуття розкнутості, позитивного емоційного відношення до членів студентської групи.

Хід гри:

Всі члени стають у коло з м'ячем. Один із учасників кидає м'яч іншому і називає кому та ту психологічну якість, яка об'єднує їх обох. При цьому

супроводжує словами:

«Я думаю, нас з тобою об'єднує...» і називає певну якість.

Наприклад: «Я думаю, нас об'єднує така якість як відвертість»,

«Мені здається ми з тобою життєрадісним».

Той хто отримує м'яч відповідає: «Я згоден», а якщо ні – «Я подумаю».

Той до

кого потрапив м'яч продовжує завдання, передаючи м'яч іншому.

Завершення роботи: Що сподобалось? Що викликало ускладнення: ствердження чи відповіді?

Вправа «Десять секунд»

Мета – допомогти учасникам краще пізнати один одного, скоротити дистанцію в спілкуванні.

Соціально-виховні завдання: інтегрувати учасників групи за рахунок постійного

їх залучення до сумісної діяльності, сприяти створенню позитивної емоційної

єдності групи.

Місце проведення: велике приміщення, вільне від меблів, що забезпечить

учасникам безпечне та спонтанне пересування.

Час: 5-15 хвилин.

Хід гри:

Керівник(педагог): зараз ви почнете швидке спонтанне пересування по кімнаті.

Будьте уважні, тому що час від часу вам прийдеється реагувати на різні завдання

і виконати їх за 10 секунд. Кожне із завдань важно виконувати з максимальною

точністю. Скажімо, я прошу розподілитися за кольором волосся. Якщо хтось

залишиться на самоті – не страшно. Сподіваюсь завдання зрозуміло?

Починаємо.

Розділіться на тих, у кого є годинник на руці і у кого нема! Раз, два, три...десять. Стоп! Перевіряємо.

Продовжуємо ходу! Розділимося за кольором очей! (рахунок, перевірка).

- ...за кольором штанів та спідниць (...).
- ...за улюбленим заняттям у вільний час (...).
- ...за народженням у певну пору року (...).
- ...за настроєм, який ви зараз відчуваєте (...).

Завершення роботи: учасники діляться враженнями. Що сподобалось?

Що

примусило засмутитися? Над чим варто було б попрацювати? Як почував себе

той хто залишився на одинці? Назвіть кого ви запам'ятали і за яким завданням.

Блок II. Згуртованість групи

Вправа «Найди своє місце»

Мета – досягти єдності дій групи завдяки партнерству в умовах комунікації.

Соціально-виховні завдання: перевірити на практиці ефективність партнерства в

умовах комунікації і її відсутності; впливу договору на досягнення групової

цілі; виявити лідерські здібності учасників; пробудити командні емоції: взаємопідтримки, відповідальності, згуртованості.

Місце проведення: велике приміщення, вільне від меблів.

Час: в середньому від 3 до 7 хв. для кожного з етапів.

Хід гри:

Всі учасники стають в коло обличчям назовні, беруться за руки. Керівник пояснює правила гри: протягом першого етапу гри не можна розмовляти, обмінюватись інформацією. Кожен з учасників визначає для себе місце у кімнаті(!), куди він хотів би добратись. Це місце може знаходитись не тільки навпроти, але й позаду нього чи в інший бік. По команді керівника кожен має як найшвидше досягнути задуманого місця і zostаватися там не менше 3 секунд.

Після того як усі встигнуть побувати на улюблених місцях, можна сповістити керівнику про виконання групового завдання. Чим скоріше команда виконає завдання, тим кращий результат буде зафіксований в кінці гри. По завершенні пояснювання правил керівник ще раз нагадує, що спілкування між учасниками категорично заборонено. Крім того, кожен раз, коли гравці розімкнуть руки керівник зупиняє рух до повного з'єднання у коло (витрачений час рахується до загального і звісно погіршує результат). Звучить команда «Старт!» Коли керівник отримає від команди звістку, що кожен достався до наміченої цілі, він повідомляє результат – скільки часу витрачено на вирішення групової задачі.

Переходимо до другого етапу. Тут існують ті ж правила, за винятком одного – гравцям дозволяється розмовляти, вони можуть висунути будь-яку

групову стратегію. Проводиться другий етап, по завершенні якого керівник повідомляє результат.

Завершення роботи: що сподобалось? У чому полягали складності?

Прокоментуйте, будь ласка, результати першого та другого етапів. У чому

полягає причина таких результатів? Чи можете ви пригадати життєві ситуації,

які викликали у вас подібні емоції? Хто хотів би поділитися своєю історією у

групі?

Примітка. Як правило, отримав можливість спілкуватися, група домовляється

про напрямок узгодженого руху. Таким чином, їй вдається з меншим розривом

кола досягти до кожної особистої цілі, і гра закінчиться скоріше. Такий

результат дає можливість обговорити із учасниками ефективного спілкування,

групового договору. Розуміння того, що перемога групи була досягнута особистісними перемогами кожного, але завдяки встановленню ефективних

відносин партнерства – важливий результат заняття. Але можуть бути випадки,

коли другий етап займає більше часу. Як правило, такий парадоксальний

результат є слідством боротьби за лідерство між кількома гравцями групи. При

розв'язанні подібної ситуації керівник може обговорити тему лідерства. Інколи

корисно дозволити групі ще раз пройти останній етап гри, щоб на практиці

апробувати критичні зауваження і намагатися досягти кращого результату.

Вправа «Вузлики на пам'ять»

Мета – отримати і закріпити знання щодо устрою освітнього закладу навчання

тощо.

Соціально-виховні завдання: зняти напругу учасників групи через включення їх

у групові фізичні дії; створити в групі атмосферу взаємної відповідальності,

емоційної свободи, радості від колективного успіху; об'єднати учасників для

вирішення задачі на основі партнерства. Місце проведення: особливого не потребується.

Час: 15 – 20 хвилин.

Хід гри:

Ця гра є пізнавальною та фізичною одночасно. За її допомоги можна надати

можливість дістати та закріпити знання щодо інформації про устрій навчального закладу, про керівничий склад університету тощо.

Групу розбивають на 3-4 підгрупи. Кожна підгрупа отримує від керівника один і

той самий блок питань. Завдання: якомога скоріше відповісти на запитання у

списку та віддати відповіді керівникові. Команда сама визначає для себе

тактику гри: все робиться разом, відповіді шукають паралельно за кількома

напрямами, кожен відповіді дає на одне з питань. Керівникові не слід підказувати варіанти роботи над завданням, достатньо лише відмітити, що

гравці вільні у виборі тактики проведення гри. Як правило, кількість питань

повинна відповідати кількості хвилин, тобто 10 питань – 10 хвилин.

Примірні питання:

1. Скільки імен починається з літери О у групі...?*

2. Прізвище директора інституту...?*

3. Кафедра хімії, екології та методики її навчання знаходиться...(кабінет

№, поверх)?*

4. Кафедра біології та методики її навчання знаходиться...(кабінет №, поверх)?*

5. Права та обов'язки студентів закріплені законом України...?

6. Адреса гуртожитку...?

7. Ваше професійне свято святкується..?

8. Бібліотека знаходиться...?

9. День студента святкують...?

10. Хто займається у секції: гандболу, боротьби (дзюдо), баскетболу...?*

11. Прізвище заступника декана з виховної роботи...?

12. Скільки студентів вашої групи проживає у гуртожитку?

Питання підібрані спеціально, щоб перевірити:

- наскільки студенти-першокурсники встигли ознайомитись один з одним;

- знання щодо розташування кабінетів;

- про керівничий склад;

- знання щодо прав студентів;

- знання деяких особистих особливостей студентів (дата народження,

місце проживання, захоплення).

* Питання особистісного характеру стосовно певного закладу освіти та групи.

Завершення роботи: обговорення, що було важко виконати: завдання особистісного плану чи загального; чи допомогли знання, які були подані у Інформаційному листі на допомогу студенту-першокурснику (на початку

навчального року)?

Блок III. Міжособистісне спілкування

Вправа «Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування»

Мета – з'ясувати уявлення учасників про важливі якості та вміння особистості,

необхідні для ефективного спілкування.

Соціально-виховні завдання: формувати навички, які необхідні для успішної

взаємодії між людьми, які мають розбіжності у думках та поглядах.

Ресурси: аркуш паперу А1.

Хід гри:

Кожному учасникові пропонується протягом 5 хв. самостійно скласти і записати

список якостей та вмінь людини, які, на його думку, необхідні для ефективного

спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є узагальнений

список якостей (записується на плакаті). Кожен член групи може висловити

свою думку, наводячи аргументи та приклади. Коли роботу над плакатом

«Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування», буде завершено,

керівник пропонує обговорити, наскільки список, складений кожним учасником

індивідуально, відмінний від загального.

Підведення підсумків.

Вправа “Дискусія”

Мета – досягти порозуміння та єдності шляхом розгляду різних точок зору,

аргументацій щодо певної проблеми.

Соціально-виховні завдання: формувати навички, які необхідні для успішної

взаємодії між людьми, шляхом урахування різних точок зору з приводу певної

проблеми.

Хід гри:

Серед учасників відбирають 5 чоловік для ведення дискусії по заздалегідь

підготовленій темі. Наприклад:

«Особистісні якості, якими повинен володіти соціальний педагог (не менше

п'яти)»;

«Особистісні якості, які є протипоказані діяльності соціального педагога»;

«Чи повинен соціальний педагог залишатись педагогом у будь-яку хвилину

свого життя – у сім'ї, магазині, транспорті

тощо ?»

Кожен із учасників дискусії може представляти свою точку зору, чи точку зору

своєї команди, узгоджену в попередній частині вправи. Учасникам дискусії

пропонується за обмежений час прийти до загального рішення. Ця вправа

проводиться із відеозйомкою або із веденням протоколу.

Завершення роботи: проводиться обговорення, що сподобалось у роботі такого

плану, що викликало ускладнення.

Блок IV. Саморегуляція емоцій та поведінки

Вправа "Слухаємо себе"

Мета – дати можливість студенту відчувати приналежність до групи, виразити

свій настрій, відчувати тепло іншого.

Соціально-виховні завдання: формувати почуття єдності групи, впевненості у собі.

Хід гри:

Учасникам пропонується сісти в зручній позі, протягом 1-2 хвилини закрити

очі, розслабитися і "прислухатися до себе", нібито заглянути в себе і подумати,

що вони відчувають, який в них настрій. У цей час керівник готує плакати зі

схематичними зображеннями деяких емоційних станів людини: радості, злості,

страху, смутку, подиву, спокою. Потім керівник повідомляє, що потрібно, не

відкриваючи очі, розповісти, як вони себе відчувають, який в них настрій. Після

і короткої розповіді кожного з учасників керівник пропонує відкрити очі подивитись на схематичні зображення різних емоцій. Вправа дозволяє діагностувати емоційне самопочуття студентів.

Вправа "Влови настрої"

Мета – досягнення єдності групи за допомоги включення студентів у спільну діяльність.

Соціально-виховні завдання: формувати навички взаємодії студентів-першокурсників для вирішення поставленого завдання, навчитися розпізнавати емоційні стани завдяки невербальним засобам комунікації.

Хід гри:

2-3 учасники виходять з кімнати, а інші поділяються на групи, і кожній групі

дається завдання за допомогою міміки і жестів показати визначену емоцію (гнів, радість, подив, страждання...). Повернувшись в кімнату, учасники повинні

вгадати, яку емоцію демонстрували групи, і пояснити, як вони вгадували стан.

Вправа «Емоції та ситуації»

Мета – активізувати учасників до роботи в групі, переключення уваги на "тут і тепер".

Соціально-виховні завдання: тренувати навички контролю емоційних станів не

залежно від ситуацій.

Ресурси: м'яч.

Місце проведення: особливого не потребує.

Час: 5 – 7 хвилин.

Хід гри:

Учасники стають у коло. Кожен із учасників називає одну емоцію або почуття

та запам'ятовує, що він назвав. Наприклад: «Спокій, образа...». Коли всі

назвали по одній емоції і запам'ятали її, керівник продовжує гру. Далі кожен

називає якусь ситуацію і кидає м'яча іншому учасникові, пропонуючи продовжити речення і назвати свою емоцію чи почуття. Наприклад: «коли я стою у черзі, то відчуваю...радість!»

Гру закінчено, коли м'яч побуває у кожного з учасників.

Блок V Самооцінка студента-першокурсника

Методика вивчення рівня самооцінки.

Мета – виявити рівень загальної самооцінки студентів-першокурсників.

Особливості проведення: студентам пропонують заповнити опитувальник, що

містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна

відповідь кодується балами за схемою:

Дуже часто – 4, часто – 3, іноді – 2, рідко – 1, ніколи – 0.

Судження:

1. Мені хочеться, щоб друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за навчання.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене.
5. Я менш ініціативний, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюсь здатися неосвіченим.
8. Зовнішність інших багато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.
11. Шкода, що я не вмію говорити з людьми, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Я волів би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромний.
15. Моє життя марне.
16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені нема з ким поділитись своїми думками.
18. Люди чекають від мене багато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюсь.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не відчуваю себе у безпеці.
23. Я часто хвилююсь, та даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за моєю спиною.
27. Я впевнений, що люди майже всі сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельний.
31. У суперечках я висловлююсь тільки тоді, коли впевнений в своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекає від мене група.

Обробка результатів

Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32

судженнями:

Від 0 до 25. свідчить про високий рівень самооцінки, за яким людина, як

правило, не обмежена "комплексом неповноцінності", правильно реагує на

зауваження і рідко піддає сумніву власні дії.

Від 26 до 45. Свідчить про середній рівень самооцінки, коли людина рідко

страждає від "комплексу неповноцінності" й лише іноді намагається підлаштуватись під думку інших.

Від 46 до 128. Вказує на низький рівень самооцінки, за яким людина болісно

сприймає критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на

думку інших і часто страждає від "комплексу неповноцінності".

Завершення роботи: обговорення питання самооцінки особистості у студента-

першокурсника порівняно із учорашнім школярем: що змінилось, позитивні та

негативні зміни, чи з'явилося почуття впевненості тощо.

Дані проведеної методики дають можливість дібрати оптимальні види поза

навчальної діяльності для студента-першокурсника.

Вправа "Я пишаюся..."

Мета – позитивна оцінка своїх рис характеру чи умінь.

Соціально-виховні завдання: підвищення самооцінки через репрезентацію своїх

позитивних рис характеру чи умінь.

Місце проведення: особливого не потребує.

Час: 7 -10 хв.

Хід гри:

Кожен учасник за чергою говорить про себе "я пишаюся" і говорить свою

позитивну особистісну рису. Наприклад: " Я пишаюся тим, що у будь-якій

ситуації залишаюся спокійним".

Завершення роботи: легко чи складно було виконувати вправу. Якщо були

складності, то в чому вони полягали, що почували учасники, коли "пишалися"

собою.

Вправа "Комплімент"

Мета – підвищення самооцінки.

Соціально-виховні завдання: досягти підвищення самооцінки шляхом свідомого

підкреслення позитивної якості іншої людини та створити атмосферу позитивного емоційного комфорту у групі.

Хід гри.

Комплімент – свідоме підкреслення позитивної якості в людини. Учасники

сідають у коло та роблять по черзі комплімент своєму сусідові. Сусід дякує та

робить комплімент наступному учаснику.

Завершення роботи: Що викликало ускладнення, який комплімент був найбільш

вдалим?

Блок VI. Підготовка до зимової сесії

Бесіда із студентами-першокурсниками щодо питань зимової залікової та екзаменаційної сесії.

Питання до бесіди:

1. Аналіз стану заборгованості по пропускам кожного студента окремо та групи

в цілому, та відпрацювання занять.

2. Питання підготовки до екзаменів: розподіл часу, робота із джерелами щодо

певної дисципліни, обговорення проблемних питань відповіді на іспиті тощо.

Бесіда на тему: "Самоаналіз особистості студента-першокурсника"

Питання до бесіди:

1. Пригадайте, у яких ситуаціях вам важко володіти собою?
2. Чи завжди вдається вам приймати самостійні рішення?
3. Що є впливовим для вас при прийнятті певного рішення (власна думка,

друзів, оточення, батьків тощо)?

4. Чи важко підкорятись іншим?

5. Чи завжди ви готові до активних дій?

Закінчивши обговорення цих питань(або власний варіант), можна використати

такий прийом, як **поради щодо самовиховання:**

1. Беручись за будь-яку справу, намагайтесь передбачити результат.

2. Завжди враховуйте непередбачені обставини, що можуть затягувати вирішення певної справи.

3. Плануйте свої справи стосовно їх термінового вирішення для раціонального використання часу.

4. Спробуйте проаналізувати: на що ви переважно витрачаєте свій вільний

час.

5. Для раціонального використання часу розпишіть виконання справ на кожен день, на тиждень.(розклад справ на тиждень)

6. Користуйтеся нотатками, прислухайтесь до порад, враховуйте власний

чи чужий досвід.

7. Берись за справу сміливо та сумлінно виконуй. Не відступай, поки не виконаєш.

8. Якщо заплановані справи не виконані, запишіть їх у план наступного тижня. 9. Візьміть за правило обов'язково аналізувати: в чому причина невиконання того чи іншого пункту. Головне – це правильно

розрахувати свої

сили та можливості й не витрачати зайвого часу.

10. Віддавайте собі накази, але ставте перед собою реальні завдання.

11. Не робіть жодних попусків (нестача часу, поганий настрій, самопочуття тощо) – це запорука провалу справи.

12. Завершуйте розпочату справу за будь-яких обставин до кінця.

Правила поведінки при самовихованні:

- прагнути самостійно вирішувати всі питання, що стосуються власного життя;

- вчитися відповідати за свої вчинки;

- не боятися висловлювати свою точку зору та відстоювати її;

- не уникати перешкод, а намагатись їх подолати;

- не зупинятись на півдорозі, а прагнути довести справу до завершення;

- вміти визнавати свої помилки та вчасно їх виправляти;

- уважно ставитися до порад старших;

- у будь-якій ситуації контролювати свої емоції;

- прислухатися до внутрішнього голосу, не йти на поводу у інших.

Вправа "Іспит"

Мета – допомогти студенту-першокурснику усвідомити можливі варіанти

спілкування й поведінки викладача та студента під час іспиту.

Соціально-виховні завдання: формувати навички контролю внутрішнього стану

студента під час іспиту(зняття напруги, тривожності, дискомфорту).

Хід гри:

На ролі членів екзаменаційної комісії обираються двоє людей – один із них є

"провідним викладачем", а інший – "асистент". На ролі студентів обираються

три особи. За дверима їм дається інструкція: вибрати з добре знайомого навчального матеріалу два питання, на які вони можуть впевнено, глибоко,

всебічно відповісти. Слід звернути увагу студентів-першокурсників на те, що

вони повинні продемонструвати впевненість у своїх знаннях, намагаючись

дотриматись максимальної оцінки.

Поки студенти "готують" відповіді в аудиторії, викликається екзаменаційна

комісія, і їй дається інша інструкція: якби не відповідали студенти, екзаменатори повинні з особливою теплотою, привітністю й підтримкою

слухати перше питання і зовсім байдуже друге. Наприкінці відповіді екзаменатору потрібно сказати студентові приблизно таке: "Добре, на перше

питання ви відповіли блискуче(прекрасно, відмінно). А на друге не так добре, але в загальному, спасибі, запросіть будь ласка наступного студента." Решті членам групи – "глядачам" – дається завдання: відмітити те, що в діалозі

студента з членами екзаменаційної комісії сприяє взаєморозумінню, а що його

руйнує.

Завершення роботи:

- В чому відмінність поведінки екзаменаторів, коли відповідали студенти

на 1-е та 2-е питання?

- Як поведінка екзаменаційної комісії впливає на відповіді студентів?

Яка

спостерігалась залежність?

- Які стратегії поведінки студентів були більш успішні, коли вони відповідали на питання екзаменаційної комісії?

Вправа "Бути педагогом – це..."

Мета – сформулювати певне уявлення про професію педагога, про її позитивні та

негативні сторони.

Соціально-виховні завдання: розкрити різні аспекти професії педагога, закріпити

позитивну установку щодо професії.

Хід гри:

По черзі кожен учасник висловлюється стосовно професії педагога. Наприклад:

"Педагогом бути добре, тому що...", другий: "Педагогом бути погано, тому

що..." і т. д.

Завершення роботи: після виконання вправи учасники обмінюються

враженнями: чи було щось, що дозволило подивитися по-іншому на цю роль, чи

було щось для когось неочікуваним, чи було комусь важко знайти щось позитивне чи негативне, що нового дізналися про обрану професію?

Інший варіант.

Група ділиться на дві групи. Спочатку від першої підгрупи хтось з учасників

висловлюється: "Педагогом бути добре, тому що ...", а від другої групи "Педагогом бути погано, тому що...". Потім підгрупи обмінюються

оцінками

професії педагога. Вправа продовжується доти, доки не будуть вичерпані всі

аргументи та контраргументи. Результати такого обміну думками можна

фіксувати на дошці або аркушах паперу.

Пам'ятка з самоосвіти.

1. Наполегливо стався до навчання, постійно поліпшуй його якість.
2. Подумай, які якості майбутнього педагога ти можеш виховати в собі.
3. Проаналізуй свій власний досвід навчання та життєдіяльності в

нових

умовах педагогічного університету на першому курсі та виділи ті особливості,

які тобі знадобляться у майбутньому самостійному житті (роби це регулярно).

Дай собі відповіді на такі запитання:

- Для чого ти навчаєшся (мотивація)?
- Коли протягом дня ти працюєш продуктивніше?
- Чи довго можеш лишатися працездатним?- Чи вдало ти розподіляєш час: навчання, побутові справи, відпочинок?

- Чи вмієш ти зосередитись на навчальних завданнях, коли тебе відволікають?

- Чи завжди буваєш уважним при сприйманні навчального матеріалу?

- Які способи запам'ятовування є найбільш ефективними для тебе особисто?

4. Постійно поповнюй свої знання із різних галузей наук, розширюючи кругозір.

5. Вчись правильно працювати:

- відвідуючи бібліотеки, ознайомся з правилами роботи в них;
- працюючи з навчальною літературою – вчись виділяти головне та конспектувати;
- вчись записувати тези та робити нотатки;
- перед виступом краще завжди складати план;
- регулярно займайся самоперевіркою.

Допоміжні рекомендації по соціально-виховній роботі

Частина І. Соціально-виховна робота з кураторами академічних груп першого курсу навчання.

Частина ІІ. Соціально-виховна робота з батьками студентів-першокурсників.

Частина І.

Соціально-виховна робота із кураторами академічних груп першого року навчання включає різні форми: бесіди, бесіди-консультування, обмін досвідом.

Тема 1. Педагогічна культура викладача педагогічного університету.

Основні поняття: культура, педагогічна культура, культура спілкування, мовленнєва культура, педагогічний такт.

План.

1. Сутність понять "культура" та "педагогічна культура".
2. Аналіз основних компонентів педагогічної культури.
3. Шляхи формування педагогічної культури викладача педагогічного університету.

Тема 2. Особливості соціалізації студента-першокурсника в умовах педагогічного університету.

Основні поняття: "студентство", соціальна група, соціально-педагогічна адаптація, студентське самоврядування.

План.

1. Студентство, як соціальна група.
2. Психологічні особливості юнацького віку.
3. Соціально-педагогічна адаптація студентів-першокурсників у педагогічному університеті.
4. Формування студентського колективу, активу студентської групи.
5. Студентське самоврядування: зміст, напрямки діяльності, роль куратора.

Тема 3. Соціально-виховна робота куратора у педагогічному університеті.

Основні поняття: соціального виховання, позанавчальна діяльність.

План.

1. Мета та завдання соціального виховання у педагогічному університеті.
2. Основні напрямки соціального виховання студентів-першокурсників у процесі позанавчальної діяльності.
3. Роль та функції куратора академічної групи у позааудиторних формах роботи із студентами.

Тема 4. Роль сім'ї у соціалізації особистості студента-першокурсника.

1. Стан та проблеми інституту сім'ї у сучасному суспільстві.
2. Взаємовідносини сім'ї та педагогічного університету у процесі соціалізації студентів-першокурсників.
3. Зміст індивідуальної роботи куратора групи із батьками студентів-першокурсників (налагодження контактів та володіння інформацією щодо сім'ї та сімейних стосунків, проблем студента-першокурсника)

Тема 5. Подолання професійного вигорання.

Основні поняття: професійне вигорання.

1. Сутність поняття "професійне вигорання".
2. Труднощі, які виникають під час роботи, що знижують інтерес до справи.
3. Шляхи подолання труднощів у професійній діяльності.

Частина II.

Соціально-виховна робота куратора з батьками студентів-першокурсників

включає різні види взаємодії:

1. Батьківські збори.
2. Індивідуальна робота.
3. Дистанційна робота.
4. Консультування.

Головними завданнями є:

- викликати зацікавленість у батьків до студентського життя їх дитини;
- залучення батьків студентів-першокурсників до тісної взаємодії з куратором академічної групи, керівничим складом університету;- надання допомоги з боку батьків для успішної соціальної адаптації та соціалізації студента-першокурсника в нових умовах навчання.

Індивідуальна робота із батьками передбачає проведення індивідуальних

зустрічей з проблемних питань: у навчанні, проживанні в гуртожитку, економічних проблем, конфліктних ситуацій. А також навчання методам

корекції поведінки, оволодіння прийомами саморозвитку, самовиховання,

самовдосконалення особистості студента.

Дистанційна робота із батьками студента-першокурсника передбачає налагодження взаємодії через телефонний зв'язок, листування (наприклад, лист-

подяка за старання навчання, лист-запрошення на батьківські збори, "Дебют

першокурсника").

Консультування батьків студентів-першокурсників передбачає такі

напрямки:

педагогічне (з приводу успішності та проблем у навчанні);

психологічне (готовність до навчання, психологічна адаптація, входження

у новий колектив, конфліктні ситуації, тривожність, життєві кризи, мотивація

навчання тощо);

медичне (профілактика захворювань, здоровий спосіб життя, медогляд);

юридичне (отримання пільг, матеріальної допомоги, забезпечення тимчасового проживання у гуртожитку, по оплаті на контрактній формі навчання, додаткове працевлаштування?)